

Πες το και θα γίνει. Υποθετικοί λόγοι με το και

Γιάννης Κωστόπουλος

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

ABSTRACT

Modern Greek *και* is generally considered a conjunctive coordinator that can give rise to a wide range of interpretations. In certain contexts, connections with *και* seem to behave like subordinating structures, communicating a conditional meaning of the form “if P, then Q”. These paratactic conditionals challenge the view that *και* is a semantic coordinator and seem to call for an analysis in terms of polysemy. Rejecting both the polysemy and the truth-functional approach, the account presented in this paper maintains that conditional interpretations of *και*-utterances are pragmatically motivated and can be treated without any extension of the semantics of *και*. Drawing on Sperber & Wilson’s Relevance Theory, I argue that paratactic conditionals express causal sequences of potential events. As in ordinary *και*-utterances, *και* in paratactic conditionals contributes a non-truth functional inferential constraint that guarantees the relevance of the interpretation grasped by the hearer.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: διαδικασιακή σημασία, θεωρία της Συνάφειας, παρατακτικοί υποθετικοί λόγοι, συμπλεκτική σύζευξη

1. Εισαγωγή

Το *και* αντιμετωπίζεται γενικά ως ένας σύνδεσμος συμπλεκτικής σύζευξης, ο οποίος μπορεί να εμφανίζεται σε δομές που εκφράζουν ποικίλες νοηματικές¹ συνδέσεις (Mackridge 1985, Mirambel 1988). Αν και οι περισσότερες από αυτές τις συνδέσεις παρεκκλίνουν από τη συμμετρία της συμπλεκτικής σύζευξης, ο βασικός συντακτικός και σημασιολογικός χαρακτηρισμός του *και* ως συμπλεκτικού συνδέσμου συνήθως σώζεται με την επίκληση γκραϊσιανών ή νεο-γκραϊσιανών αναλύσεων που μεταθέτουν τις ασύμμετρες ερμηνείες στο επίπεδο του υπονοήματος ή του πραγματολογικού νοήματος γενικότερα (βλ. Canakis 1995). Αυτή η αναλυτική προσέγγιση φαίνεται να αμφισβητείται σοβαρά από χρήσεις του *και* σε γλωσσικές δομές που δεν εμπλέκουν σημασιολογική σύζευξη, αλλά υπόταξη, και δεν έχουν τις συνθήκες αλήθειας μιας συμπλεκτικής σύζευξης:

(1) Πες το και θα γίνει.

Εκφωνήματα, όπως το (1), φαίνεται να εγείρουν την υποθετική ερμηνεία «αν το πεις, θα γίνει» και γίνονται συνήθως αντιληπτά ως προτροπές προς την επιτέλεση μιας δράσης. Στο επίπεδο της αληθειακής επιβεβαίωσης, ένα εκφώνημα όπως το (1) μπορεί να θεωρηθεί ψευδές μόνο στην περίπτωση όπου το πρώτο μέρος της σύνδεσης είναι αληθές και το δεύτερο μέρος είναι ψευδές. Έτσι, παρά την εμφάνιση του *και*, οι συγκεκριμένες δομές αντιστοιχούν σημασιολογικά και ερμηνευτικά σε υποθετικούς λόγους και όχι σε συνδέσεις συμπλεκτικής σύζευξης. Αυτή η αντιστοιχία αποκλείει τη γκραϊσιανή προσέγγιση από την ανάλυση εκφωνημάτων, όπως το (1), και μας αναγκάζει να αναζητήσουμε μια εναλλακτική που να εξηγεί την εμφάνιση και τον ρόλο του *και* σε συνδέσεις που εκφράζουν υποθέσεις.²

¹ Στην παρούσα μελέτη, ο όρος «νόημα» χρησιμοποιείται σε αντιστοιχία με τον γκραϊσιανό όρο MeaningNN (βλ. Grice 1989: 214) και καλύπτει τόσο την κωδικοποιημένη, συμβατική συνεισφορά των γλωσσικών εκφράσεων, όσο και τις πραγματολογικές ερμηνείες που προκύπτουν από συγκεκριμένες εκφωνήσεις των γλωσσικών εκφράσεων.

² Η γκραϊσιανή προσέγγιση βασίζεται στην παραδοχή ότι στοιχεία όπως το αγγλικό *and* ή το ελληνικό *και* είναι μονοσήμαντα και ισοδυναμούν σημασιολογικά με τον λογικό σύνδεσμο της τυπικής λογικής & (βλ. Grice 1989: 22-24). Ως εκ τούτου, οποιαδήποτε δομή δεν μπορεί να αντιστοιχηθεί με τις σημασιολογικές ιδιότητες της λογικής σύζευξης εξ ορισμού αποκλείει τους γκραϊσιανούς όρους ανάλυσης. Πιθανότατα, αυτός είναι ο λόγος που οι παρατακτικοί υποθετικοί λόγοι συνήθως παραλείπονται από τις γκραϊσιανές και

Η έκφραση υποθέσεων μέσω δομών με *και* αναφέρεται συνήθως με τον ευρύτερο όρο *παρατακτικοί υποθετικοί λόγοι* (paratactic conditionals, βλ. Haiman 1986, Declerck & Reed 2001) και έχει συζητηθεί εκτεταμένα στη διεθνή βιβλιογραφία, με έμφαση κυρίως στην αγγλική γλώσσα (βλ. Bolinger 1977, Davies 1979, Haiman 1983, 1986, Clark 1991, 1993, Culicover & Jackendoff 1997, Russell 2007). Σε αυτές τις μελέτες έμφαση δίνεται στα ερμηνευτικά χαρακτηριστικά των παρατακτικών υποθέσεων και σε επιμέρους φαινόμενα όπως η γνησιότητα ή μη της προστακτικής που συνήθως εμφανίζεται στην πρόταση των παρατακτικών υποθετικών λόγων. Σε ό,τι αφορά τα ελληνικά δεδομένα, αν και η έκφραση υποθέσεων μέσω δομών με *και* καταγράφεται στη βιβλιογραφία (βλ. Mackridge 1985, Τζάρτζανος 1946/1996, Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2005), οι απόπειρες συστηματικής ερμηνείας του φαινομένου είναι ελάχιστες (βλ. Νικηφορίδου 1992, Karantzola 1993, Canakis 1995, Νικηφορίδου & Ράπτης 1999). Ο περιορισμένος αριθμός αναλύσεων για τους υποθετικούς λόγους με *και* πιθανότατα συνδέεται με το γεγονός ότι η συστηματική ανάλυση της σημασίας και της λειτουργίας του ελληνικού *και* έχει αποτελέσει αντικείμενο έρευνας ελάχιστων ερευνών (βλ. Canakis 1995, Tsiplakou 2005).

Ανεξάρτητα από τη γλώσσα στην οποία επικεντρώνεται η έρευνα, οι προγενέστερες αναλύσεις τείνουν να αποσυνδέουν το φαινόμενο των παρατακτικών υποθετικών λόγων από τη γενικότερη λειτουργία και τη συνεισφορά στοιχείων όπως το ελληνικό *και* ή το αγγλικό *and*. Στη βιβλιογραφία εντοπίζουμε αναλύσεις των υποθέσεων με *και* που απλά παραβλέπουν το βασικό παράδοξο της συγκεκριμένης δομής, δηλαδή τη χρήση ενός «συμπλεκτικού συνδέσμου» για την έκφραση μιας σχέσης υπόταξης (βλ. Nikiforidou 1990, 1996, Clark 1991, 1993, Tchuuka 2003), και αναλύσεις που εξετάζουν το φαινόμενο μεμονωμένα και ανεξάρτητα από κάποια γενικότερη υπόθεση για το ρόλο και τη σημασία του χρησιμοποιούμενου συνδέσμου (βλ. Haiman 1986, König 1986, van der Auwera 1986, Dancygier 1998). Για ορισμένους ερευνητές, το φαινόμενο θα πρέπει να αποδοθεί σε κάποια ξεχωριστή σημασία που φέρει το *και* (ή το αγγλικό *and*) στις δομές που ισοδυναμούν με υποθέσεις, είτε αυτή η σημασία εντάσσεται σε ένα εκτεταμένο δίκτυο πολυσημίας (βλ. Canakis 1995), είτε αποτελεί μια σημασιολογική προσθήκη που εμφανίζεται μόνο στο συγκεκριμένο φαινόμενο (βλ. Culicover & Jackendoff 1997). Σε αυτές τις τάσεις θα πρέπει να προσθέσουμε και εκείνες τις μελέτες που, ενώ εξετάζουν συστηματικά τη λειτουργία της παρατακτικής σύνδεσης, δεν κάνουν καμία αναφορά στις παρατακτικές υποθέσεις (βλ. Levinson 2000, Blakemore & Carston 2005, Tsiplakou 2005).

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η παρούσα μελέτη φιλοδοξεί να συνεισφέρει μια ερμηνεία των υποθέσεων με *και*, η οποία εντάσσει το φαινόμενο των παρατακτικών υποθετικών λόγων σε μια γενικότερη ανάλυση για τη σημασία και τις χρήσεις του *και*. Ακολουθώντας το θεωρητικό πλαίσιο της θεωρίας της Συνάφειας, η προτεινόμενη ανάλυση αντιμετωπίζει τους παρατακτικούς υποθετικούς λόγους ως φαινόμενο που καθορίζεται από την αλληλεπίδραση της μονοσήμαντης συνεισφοράς του *και* με γενικότερους πραγματολογικούς παράγοντες. Σε σχέση με προγενέστερες προσεγγίσεις η παρούσα ανάλυση συνιστά μια πιο οικονομική εξήγηση του φαινομένου, ενώ, παράλληλα, φαίνεται να απαντά ικανοποιητικά στις ερμηνευτικές δυνατότητες και τους περιορισμούς που εμφανίζουν οι παρατακτικοί υποθετικοί λόγοι.

2. Υποθέσεις με *και*: δυνατότητες και περιορισμοί

Η εμφάνιση του *και* σε δομές που εκφράζουν υποθέσεις είναι τόσο εκτεταμένη διαχρονικά και συγχρονικά που υποδεικνύει την ύπαρξη ενός συστηματικού φαινομένου.

νεο-γκραϊσιανές αναλύσεις του αγγλικού *and* (πχ. Grice 1989, Atlas & Levinson 1981, Levinson 2000, Blakemore & Carston 2005).

Οι Καλοκαιρινός & Καραντζόλα (2004: 10) εντοπίζουν υποθετικούς λόγους με *και* (φαινόμενα «αριστερής υπόταξης», όπως αναφέρουν) σε αποσπάσματα έργων της Κρητικής Αναγέννησης, όπως το παρακάτω:

(2) μ'ας τσ'ακλουθά και θέλει δει πράμα που δεν τ'ολπίζει. (Ερωτ. Α 1443)

Η Trenkner (1960: 38-39), εξετάζοντας αποσπάσματα όπως το (3), συμπεραίνει ότι η διατύπωση υποθέσεων μέσω δομών με *και* απαντάται κανονικά στον αττικό λόγο του 4ου π.Χ. αιώνα:

(3) δειξάτω, κάγω στέρξω και σιωπήσομαι. (ΔΗΜ 18.112)

Με την προσθήκη αντίστοιχων παραδειγμάτων από την Κοινή των Ευαγγελιστών (βλ. 4), παρατηρούμε ότι η χρήση δομών *P* και *Q* για την έκφραση υποθέσεων αποτελεί μια κανονικότητα που εγγράφεται διαχρονικά στη λειτουργία του *και*:

(4) Αιτείτε, και δοθήσεται ὑμῖν· ζητείτε, και εὔρήσετε· κρούετε, και ἀνοιγήσεται ὑμῖν. (Ματθ. 7.7)

Εξίσου εκτεταμένο εμφανίζεται το φαινόμενο και σε συγχρονικό επίπεδο. Οι Νικηφορίδου και Ράπτης (1999: 196) και Τσαγγαλίδης (2012: 155-157) παρατηρούν ότι η ερμηνεία «αν *P*, *Q*» εμφανίζεται σε μια σειρά συνδέσεων της μορφής *P* και *Q*, όπου το *Q* κανονικά πραγματώνεται από κάποιον ρηματικό τύπο που αναφέρεται στο μέλλον (οριστική μέλλοντα, υποτακτική, προστακτική), ενώ το *P* μπορεί να εκφράζεται από οποιοδήποτε κατευθυντικό τύπο, όπως προστακτική (5), υποτακτική (6) ή μέλλοντα (7):

(5) Παίξτε και κερδίστε πλούσια δώρα.

(6) Ας/Να το κάνεις και θα δεις τι θα πάθεις. (Τσαγγαλίδης 2012: 156)

(7) (Θα) το κάνεις και θα δεις τι θα πάθεις. (Τσαγγαλίδης 2012: 156)

Τα παραπάνω παραδείγματα υποδεικνύουν ότι η υποθετική ερμηνεία που εκφράζουν ορισμένα εκφωνήματα με *και* δεν μπορεί να συνδεθεί με μια συγκεκριμένη ρηματική μορφή. Στο ίδιο συμπέρασμα συντείνει και η παρατήρηση ότι υποθετικές ερμηνείες μπορεί να εγείρονται ακόμα και από δομές στις οποίες το *και* συνδέει ρηματικούς τύπους ενεστώτα ή παρατατικού:

(8) Έτσι είναι η Μαρία. Της λες μια κουβέντα και βάζει τις φωνές.

(9) Στα χρόνια μου δεν ήταν έτσι ο στρατός. Έμενες μια μέρα αζύριστος και έτρωγες δέκα μέρες καμπάνα.

Στη γραμματική των Κλαίρη & Μπαμπινιώτη υποθέσεις σαν αυτές που εκφράζονται από τα (8)-(9) αναφέρονται με τον όρο «ψευδοϋποθετικοί λόγοι (2005: 489), ενώ για τους Athanasiadou & Dirven (1996) οι συγκεκριμένες δομές δεν αποτελούν γνήσιους υποθετικούς λόγους (hypothetical conditionals), αλλά υποθετικούς λόγους της πορείας των πραγμάτων (course of events conditionals). Η διάκριση αυτή πιθανόν οφείλεται στο γεγονός ότι εκφωνήματα σαν τα (8) και (9) δεν διατυπώνουν μια υποθετική σκέψη σε σχέση με κάποιο ενδεχόμενο μελλοντικό γεγονός, αλλά εκφράζουν κάποια συνήθεια, μια γενίκευση για μια ακολουθία δράσεων στο παρόν ή στο παρελθόν (βλ. Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2005: 489, Τσαγγαλίδης 2012: 157).

Πέρα από τη συγκεκριμένη διαφοροποίηση, όλες οι δομές που παρουσιάστηκαν στα (5)-(9) μπορούν να αποδοθούν με υποθέσεις του τύπου *αν P*, *Q*, όπου το *P* αποτελεί

μια προϋπόθεση ή έναν όρο για την εμφάνιση του *Q*. Αυτή η ερμηνευτική δυνατότητα, η οποία παρατηρείται ακόμα και για δομές που συνδέουν ρηματικούς τύπους του παρόντος ή του παρωχημένου, συνιστά μια ξεκάθαρη ένδειξη ότι η δυνατότητα ενός εκφωνήματος της μορφής *P και Q* να εκφράζει υποθέσεις δεν καθορίζεται από τη χρονική βαθμίδα των ρηματικών τύπων, αλλά από το είδος της χρονικής αναφοράς. Δομές σε προστακτική, υποτακτική ή μέλλοντα, όπως αυτές στα (5)-(7), δεν αναφέρονται σε μια συγκεκριμένη εμφάνιση ενός γεγονότος (για την ακρίβεια, μιας ακολουθίας γεγονότων), αλλά στη δυνατότητα ή την πιθανότητα μιας τέτοιας εμφάνισης. Η μη δέσμευση σε συγκεκριμένη εμφάνιση παρατηρείται και στα εκφωνήματα (8) και (9). Ο ενεστώτας, με την ιδιότητά του να περιγράφει γεγονότα ή καταστάσεις χωρίς να δεσμεύει σε συγκεκριμένη χρονική αναφορά (βλ. Μοσχονάς 1990), επιτρέπει μια ερμηνεία για το (8), σύμφωνα με την οποία ο ομιλητής περιγράφει δράσεις ή καταστάσεις, χωρίς να δεσμεύεται σε κάποια συγκεκριμένη εμφάνιση τους. Αντίστοιχα, ο παρατατικός στο (9) δίνει τη δυνατότητα περιγραφής μια συνήθους διαδοχής δράσεων, χωρίς να δεσμεύει τον ομιλητή σε κάποια συγκεκριμένη εμφάνιση των αναφερόμενων (βλ. Μόζερ 2009: 94). Η συγκεκριμένη ιδιότητα των παρατακτικών υποθετικών λόγων αναδεικνύεται καλύτερα αν αντικαταστήσουμε τους ρηματικούς τύπους στα (8)-(9) με έναν γραμματικό χρόνο που δεσμεύει τις αναφερόμενες ενέργειες σε συγκεκριμένη εμφάνιση στο χρόνο:

(10) Έτσι είναι η Μαρία. Της είπα μια κουβέντα και έβαλε τις φωνές.

(11) Στα χρόνια μου δεν ήταν έτσι ο στρατός. Έμεινα μια μέρα αζύριστος και έφαγα δέκα μέρες καμπάνα.

Με τη χρήση του αορίστου, οι δομές στα (10) και (11) δεν εκφράζουν πλέον κάποιον υποθετικό λόγο, αλλά περιγραφές για συγκεκριμένα γεγονότα που εμφανίστηκαν στο παρελθόν (βλ. και Culicover & Jackendoff 1997: 198). Από τα δεδομένα προκύπτει ότι αναγκαία συνθήκη για την υποθετική ερμηνεία μιας δομής *P και Q* είναι η μη δέσμευση του ομιλητή σε κάποια συγκεκριμένη εμφάνιση των αναφερόμενων δράσεων (βλ. Davies 1979).

Η μη δέσμευση στη γενοτικότητα των αναφερόμενων δράσεων ή ενεργειών (ή, αλλιώς, η μη βεβαιωτικότητα) δεν είναι η μόνη αναγκαία συνθήκη για την έκφραση υποθέσεων μέσω συνδέσεων με *και*. Στα παραπάνω παραδείγματα υποθετικών λόγων με *και* οι αναφερόμενες δράσεις παρατίθενται διατεταγμένες. Στο (5) αυτό που αντιλαμβανόμαστε είναι ότι ο αποδέκτης του εκφωνήματος θα κερδίσει πλούσια δώρα αφού παίξει και ως συνέπεια του παιχνιδιού. Στα (6)-(7) ο ακροατής θα πάθει (ό,τι πάθει), αφού πρώτα προβεί στη δράση που στοχεύει ο αδύναμος τύπος της αντωνυμίας, και ως συνέπεια αυτής της δράσης. Στο (8) αυτό που κανονικά καταλαβαίνουμε είναι ότι οι φωνές της Μαρίας έπονται χρονικά και αιτιακά της όποιας κουβέντας, ενώ στο (9) αντιλαμβανόμαστε ότι η πειθαρχική καμπάνα αποτελεί μια συνέπεια της αμέλειας ως προς το ζύρισμα. Έχουμε λοιπόν να κάνουμε με δράσεις που είναι χρονικά και αιτιακά διατεταγμένες: τα αναφερόμενα μετά το *και* διαδέχονται χρονικά και αιτιακά όσα αναφέρονται πριν από το *και*. Αυτή η χρονικο-αιτιολογική διάταξη αντικατοπτρίζεται στην αδυναμία αναστροφής των συνδεόμενων συνθετικών που χαρακτηρίζει τις υποθετικές δομές με *και*:

(12) ?? Κερδίστε πλούσια δώρα και παίζετε.

(13) ?? Θα δεις τι θα πάθεις και ας/να το κάνεις.

(14) ?? Θα δεις τι θα πάθεις και θα το κάνεις.

(15) ?? Βάζει τις φωνές και της λες μια κουβέντα.

(16) ?? Έτρωγες δέκα μέρες καμπάνα και έμεινες μια μέρα αζύριστος.

Η αιτιώδης σύνδεση των αναφερομένων αποτελεί ένα σταθερό γνώρισμα των παρατακτικών υποθετικών λόγων (βλ. Haiman 1986). Δομές με *και* που εκφράζουν χρονικές διαδοχές δεν μπορούν να ερμηνευθούν ως υποθέσεις, αν οι αναφερόμενες δράσεις δεν εκλαμβάνονται ως αιτιακά συνδεδεμένες:

(17) Βάλε τη μικρή για μπάνιο και θα σε πάρω τηλέφωνο μετά.

(18) Πέσε για ύπνο (τόρα) και θα τα πούμε πάλι αύριο.

Τα εκφωνήματα (17) και (18) έχουν την τυπική μορφή ενός παρατακτικού υποθετικού λόγου, όπου η σύνδεση αφορά μια προστακτική και έναν μελλοντικό τύπο. Και τα δύο εκφωνήματα φαίνεται να εκφράζουν χρονικές ακολουθίες, όπως ακριβώς συμβαίνει γενικά στους υποθετικούς λόγους με *και*. Ωστόσο, τα (17) και (18) δεν εκφράζουν κάποια αιτιώδη σύνδεση των αναφερομένων δράσεων. Στο (17) το μπάνιο δεν αποτελεί κάποια προϋπόθεση για το τηλεφώνημα. Στο (18) ο ύπνος του ακροατή δεν συνιστά κάποια αιτία για μελλοντική συζήτηση. Αυτή η απουσία αιτιακού νοήματος φαίνεται να διαφοροποιεί απλές χρονικές διαδοχές με *και*, όπως τα (17) και (18), από τους παρατακτικούς υποθετικούς λόγους.

Πέρα από τους περιορισμούς που αφορούν τα συνδεδεμένα μέρη, οι υποθετικοί λόγοι με *και* εμφανίζουν περιορισμούς και ως προς το είδος των υποθέσεων που μπορούν να εκφράσουν. Αν δεχτούμε ότι ένας υποθετικός λόγος μπορεί να αφορά το πεδίο του περιεχομένου (19), το επιστημικό πεδίο (20), το πεδίο των πράξεων ομιλίας (21) ή ένα μεταγλωσσικό πεδίο (22)³, οι υποθετικές δομές με *και* φαίνονται να αποκλείονται από κάθε πεδίο εκτός από αυτό του περιεχομένου:

(19) Αν έρθεις, θα δεις.

(20) Αν σου μίλησε έτσι, (τότε) είναι πολύ τσαντισμένη.

(21) Αν σε ενδιαφέρει, αυτή είναι η Διευθύντρια του Τομέα.

(22) Είναι λίγο εκφραστική, αν αυτή είναι η κατάλληλη λέξη.

Στο παράδειγμα (19) διατυπώνεται μια υπόθεση που αφορά την εμφάνιση κάποιων δράσεων. Στο (20) ο υποθετικός λόγος συνδέει μια λογική προκείμενη με ένα συμπέρασμα. Στο (21) ο ομιλητής συνδέει μια πράξη ομιλίας με μια συνθήκη για τη συνάφεια ή την επιτυχία της, ενώ στο (22) ο υποθετικός λόγος συνδέει τη χρήση μιας γλωσσικής έκφρασης με έναν όρο καταλληλότητας (βλ. Sweetser 1990). Από αυτά τα παραδείγματα, ο μόνος υποθετικός λόγος που θα μπορούσε να αποδοθεί με μια αντίστοιχη δομή με *και* είναι αυτός στο (19):

(19') Έλα και θα δεις.

Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις, η αντιστοιχία ανάμεσα στη δομή *αν P, Q* και έναν παρατακτικό υποθετικό λόγο είναι αδύνατη (βλ. και Τσαγγαλίδης 2012).

Παράλληλα με τα δεδομένα από την ελληνική, στην εξέταση του φαινομένου θα πρέπει να συνυπολογίζουμε ότι παρατακτικοί υποθετικοί λόγοι εμφανίζονται και σε άλλες γλώσσες, για πολλές εκ των οποίων δεν μπορούμε να υποθέσουμε κάποια συσχέτιση (βλ. Haiman 1983, 1986). Σε ορισμένες γλώσσες, όπως τα αγγλικά, οι

³ Η παραπάνω κατηγοριοποίηση στηρίζεται στις ταξινομήσεις των υποθετικών λόγων που έχουν προταθεί από την Sweetser (1990) και Dancygier & Sweetser (2000, 2005). Διαφορετικές κατηγοριοποιήσεις έχουν παρουσιαστεί από τους Athanasiadou & Dirven (1996) και Declerck & Reed (2001). Για μια κριτική επισκόπηση αυτών των κατηγοριοποιήσεων βλ. Τσαγγαλίδης (2012). Σε κάθε περίπτωση, αυτό που είναι σημαντικό για την παρούσα ανάλυση δεν είναι τόσο η ονομασία των διαφόρων κατηγοριών, αλλά τα είδη των νοηματικών συνδέσεων που εμφανίζονται στους υποθετικούς λόγους.

ερμηνευτικές δυνατότητες και οι περιορισμοί των παρατακτικών υποθετικών λόγων ταυτίζονται με όσα παρατηρούμε για τις υποθέσεις με *και* στα ελληνικά (βλ. Davies 1979, Declerck & Reed 2001). Η διαγλωσσική μαρτυρία υποδεικνύει τη λειτουργία ενός γενικότερου φαινομένου που δεν μπορεί να αποδοθεί στα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά μιας συγκεκριμένης έκφρασης ενός γλωσσικού συστήματος. Ωστόσο, ο γενικός χαρακτήρας του φαινομένου δεν αναιρεί τη συμβολή του *και*, η οποία γίνεται εμφανής σε ζεύγη, όπως το (23)-(24):

(23) Πίστεψέ το. Θα τα καταφέρεις.

(24) Πίστεψέ το και θα τα καταφέρεις.

Το γεγονός ότι στα (23)-(24) η υποθετική ερμηνεία γίνεται αντιληπτή εντονότερα (ή αποκλειστικά) στη δομή με *και* μαρτυρά ότι ο ρόλος του συγκεκριμένου στοιχείου είναι καθοριστικός για το φαινόμενο των παρατακτικών υποθετικών λόγων. Στην επόμενη ενότητα θα δούμε πώς έχει αποδοθεί αυτός ο ρόλος σε προγενέστερες μελέτες για τους παρατακτικούς υποθετικούς λόγους και τη σημασία του *και* γενικότερα.

3. Η σημασία του *και* και οι παρατακτικοί υποθετικοί λόγοι. Προγενέστερες αναλύσεις

Αν και η πολυλειτουργικότητα του *και* καταγράφεται συστηματικά από τους μελετητές της ελληνικής γλώσσας, οι απόπειρες μιας ενιαίας σημασιολογικής ανάλυσης των χρήσεων του είναι ελάχιστες. Στις γραμματικές της νέας ελληνικής συναντάμε κυρίως περιγραφικές αναφορές, στις οποίες το *και* αντιμετωπίζεται συνήθως ως σύνδεσμος καταφατικής συμπλεκτικής (βλ. Τζάρτζανος 1946/1996, Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2005) ή απλώς παρατακτικής σύνδεσης (βλ. Mirambel 1988). Σε κάποιες περιπτώσεις, ο ρόλος του *και* στη σύνδεση προτάσεων αναφέρεται παράλληλα με την επισήμανση χρήσεων στις οποίες το *και* φαίνεται να λειτουργεί ως επίρρημα ή μόριο με τη σημασία του *επίσης* (βλ. Πετρούνιας 1984/1993: 559-560, Holton et al. 2004: 199-200). Πέρα από αυτόν τον βασικό χαρακτηρισμό, συχνή είναι η αναφορά στη δυνατότητα του *και* να συνδέει προτάσεις οι οποίες εκφράζουν πιο ειδικές σχέσεις, όπως αυτή της χρονικής διαδοχής ή του αιτίου-αποτελέσματος. Ο Τζάρτζανος (1946/1996: 15-28), για παράδειγμα, αναφέρει δεκατέσσερις χρήσεις του *και* ανάμεσα στις οποίες και η «σχέση συμφωνίας», η οποία αντιστοιχεί με την εμφάνιση του *και* σε δομές που εκφράζουν υποθέσεις. Ο Mackridge (1985), κατατάσσοντας το *και* στους πιο σημαντικούς παρατακτικούς συνδέσμους της νέας ελληνικής, απαριθμεί μια σειρά από λειτουργίες του στοιχείου, μια εκ των οποίων είναι αυτή της «απόδοσης σε δομές που ισοδυναμούν με υποθετικές προτάσεις» (1985: 241).⁴ Καθώς σκοπός αυτών των μελετών δεν είναι η σημασιολογική ανάλυση των διαφόρων λειτουργιών του *και*, οι περιγραφές που

⁴ Εκτός από τη χρήση του *και* σε δομές που ισοδυναμούν με υποθετικές προτάσεις, ο Mackridge καταγράφει και μια ξεχωριστή λειτουργία, η οποία –κατά τον ίδιο– αντιστοιχεί σε *αρνητικές υποθετικές προτάσεις*: «άνοιξε το παράθυρο και θα σκάσουμε» (1985: 242). Ο όρος *αρνητικοί υποθετικοί λόγοι* φαίνεται να υπονοεί μια λογική σχέση του τύπου «αν όχι P, Q». Ωστόσο, ο Mackridge στη μετάφραση του παραδείγματος που παραθέτει χρησιμοποιεί μια δομή διάζευξης με το αγγλικό *or* (“open the window or we’ll suffocate”) και όχι μια υποθετική δομή με *if*. Αν δεχτούμε την ερμηνεία του Mackridge για τη συγκεκριμένη δομή, τότε έχουμε να κάνουμε με περίπτωση αποκλειστικής διάζευξης και όχι με υποθετικό λόγο. Στο ίδιο συμπέρασμα συντείνει και η παρατήρηση ότι ο υποθετικός λόγος που επικαλείται ο Mackridge δεν έχει ως υπόθεση την πρόταση που εμφανίζεται στο πρώτο μέρος της σύζευξης, αλλά την άρνησή της. Στο Canakis (1995: 70) η συγκεκριμένη χρήση του *και* φαίνεται να σχετίζεται με αυτό που ο Canakis ονομάζει *επεξηγηματικό και*. Σε κάθε περίπτωση, τόσο οι αρνητικοί υποθετικοί λόγοι του Mackridge, όσο και το λεγόμενο *επεξηγηματικό και* συνδέονται με πολύ ισχυρούς δομικούς και προσωδιακούς περιορισμούς και δεν θα μας απασχολήσουν στην παρούσα μελέτη (βλ. υποσημείωση 9).

προσφέρουν δεν μπορούν να προσφέρουν μια ερμηνεία για την εμφάνιση του και σε δομές που εκφράζουν υποθέσεις.

Η μοναδική απόπειρα συστηματικής σημασιολογικής ανάλυσης του συνόλου των χρήσεων του και παρουσιάζεται στο Canakis (1995). Ακολουθώντας τις αρχές της γνωστικής σημασιολογίας και εξετάζοντας ένα πλήθος ερμηνευτικών φαινομένων, ο Canakis υποστηρίζει ότι το και είναι μια πολύσημη λέξη που σχηματίζει μια κατηγορία συσχετιζόμενων εννοιών με τη μορφή ενός δικτύου. Αυτό το δίκτυο έχει στο κέντρο του την έννοια της «συμπαρουσίας» και γύρω από αυτήν έννοιες, όπως «χρονικό και», «αιτιολογικό και», «υποθετικό και» κ.ο.κ. Η ανάλυση με όρους πολυσημίας φαίνεται να αντιμετωπίζει με επιτυχία τις διάφορες ερμηνείες του και, ενώ παράλληλα διευκολύνει τη διαχρονική και αντιπαραβολική μελέτη των σχετικών φαινομένων. Ωστόσο, ο πολλαπλασιασμός των σημασιών του και –εν πολλοίς επιβεβλημένος από το θεωρητικό πλαίσιο που ακολουθεί ο Canakis– παραβλέπει τους γενικότερους παράγοντες που καθορίζουν την ερμηνεία εκφωνημάτων και καταλήγει σε αντιδιδασθητικές παραδοχές. Οι Schmerling (1975) και Posner (1980) παρατηρούν ότι οι διάφορες ερμηνείες που εκφράζονται από παρατακτικές δομές είναι αρκετά λεπτομερείς και ειδικές για να αποδοθούν με γενικούς χαρακτηρισμούς. Για παράδειγμα, η ερμηνεία της χρονικής διαδοχής μπορεί να αφορά ένα μεσοδιάστημα που κυμαίνεται από μερικές στιγμές μέχρι αρκετά χρόνια. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η χρονική ερμηνεία μιας σύνδεσης με το και δεν φαίνεται να καλύπτεται από την υπόθεση μιας αφηρημένης χρονικής σημασίας. Επιπλέον, σε πολλές περιπτώσεις, η ερμηνεία μιας σύνδεσης με και μπορεί να εμπλέκει μη εκπεφρασμένες πληροφορίες για τον τόπο, το όργανο ή τον δράστη μιας ενέργειας (βλ. Carston 2002). Οπωσδήποτε, αυτές οι πληροφορίες θα μπορούσαν να αποδοθούν σε γενικότερους ερμηνευτικούς παράγοντες. Ωστόσο, αν δεχτούμε ότι η λειτουργία αυτών των παραγόντων παράγει τις συγκεκριμένες νοηματικές τροποποιήσεις, θα πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι οι ίδιοι παράγοντες μπορεί να επιδρούν στη συνολική ερμηνεία μιας σύνδεσης με και (βλ. και Posner 1980: 184). Από την άλλη μεριά, δεν θα πρέπει να παραβλέπουμε ότι τα διάφορα νοήματα που εκφράζονται από τις συνδέσεις με και (όπως αυτό της χρονικής διαδοχής) μπορούν να εκφραστούν εξίσου και από αντίστοιχες ασύνδετες δομές (βλ. Carston 1993: 33, και ενότητα 6 της παρούσας μελέτης). Με αυτά τα δεδομένα, η υπόθεση ότι η ερμηνεία των εκφωνημάτων με και καθορίζεται εν πολλοίς από γενικότερους ερμηνευτικούς παράγοντες φαίνεται διαισθητικά πιο πιθανή και αναλυτικά πιο σημαντική από την επέκταση της σημασιολογίας του και.

Στην περίπτωση των παρατακτικών υποθετικών λόγων, μια ανάλυση που αποδίδει το φαινόμενο σε ένα «υποθετικό και» (όπως αυτή του Canakis 1995) παραβλέπει το γεγονός ότι στις παρατακτικές υποθέσεις οι αναφερόμενες δράσεις δεν συνδέονται απλά σε μια σχέση προϋπόθεσης-απόδοσης, αλλά εμπλέκουν σταθερά μια νοηματική σχέση χρονικής και αιτιακής διαδοχής. Επίσης, η παραδοχή ενός «υποθετικού και» δεν φαίνεται επαρκής για να ερμηνεύσει γιατί ορισμένες κατηγορίες υποθέσεων δεν μπορούν να αποδοθούν με αντίστοιχες παρατακτικές δομές. Κυρίως, το «υποθετικό και» δεν μπορεί να εξηγήσει το γεγονός ότι υποθετικές ερμηνείες παράγονται και από διαζευκτικές συνδέσεις, ασύνδετες δομές, αλλά και συνδυασμούς ερωτηματικής-δηλωτικής πρότασης (βλ. Τσαγγαλίδης 2012). Καθώς σε κάποιες από αυτές τις περιπτώσεις δεν εμφανίζεται κανένα συνδετικό στοιχείο, στο οποίο θα μπορούσαμε να αποδώσουμε μια υποθετική σημασία, η παραδοχή ότι η υποθετική ερμηνεία των δομών με και οφείλεται σε γενικότερους παράγοντες που καθορίζουν την ερμηνεία εκφωνημάτων μοιάζει πιο έγκυρη από την υιοθέτηση μιας ξεχωριστής υποθετικής σημασίας για το και.

Μια ανάλυση των ερμηνειών του και με όρους μονοσημίας έχει προταθεί από την Tsiplakou (2005). Σύμφωνα με την Tsiplakou, το και είναι ένας τελεστής που φέρει το σημασιολογικό χαρακτηριστικό «προσθετικό» (additive). Λόγω του συγκεκριμένου

χαρακτηριστικού, το *και* εγείρει προϋποθέσεις και αλληλεπιδρά με την εστίαση μιας πρότασης. Στο επίπεδο των παραγόμενων ερμηνειών, το χαρακτηριστικό «προσθετικό» θεωρείται ότι επιβάλλει έναν πραγματολογικό περιορισμό στην ερμηνεία του εκφωνήματος, μια οδηγία που υποδεικνύει ότι «το λογικό περιεχόμενο του εκφωνήματος που το περιέχει [= το *και*] είναι μια πρόσθεση στα υπονοήματα που προκύπτουν από το πρώτο μέρος της σύζευξης» (2005: 300). Αν και η Tsiplakou εξετάζει την εφαρμογή της συγκεκριμένης ανάλυσης σε μια σειρά φαινομένων, η περίπτωση των παρατακτικών υποθετικών λόγων δεν περιλαμβάνεται στα δεδομένα της μελέτης της.

Οι μη σημασιολογικοί παράγοντες που εμπλέκονται στην ερμηνεία των παρατακτικών υποθέσεων έχουν αναπτυχθεί πιο διεξοδικά σε αναλύσεις που καταγίνονται με το φαινόμενο των παρατακτικών υποθετικών λόγων, χωρίς την επιδίωξη μιας γενικότερης ανάλυσης της λειτουργίας του *και*. Εξετάζοντας την υποθετική ερμηνεία των δομών *ας P και Q*, η Karantzola παρατηρεί μια ερμηνευτική «συνωνυμία» ανάμεσα στις συγκεκριμένες δομές και τους «πρωτοτυπικούς υποθετικούς λόγους» (1993: 261). Αποφεύγοντας την αναγωγή του φαινομένου στην έννοια της υποθετικότητας, η Karantzola υποστηρίζει ότι το υποθετικό νόημα των εκφωνημάτων *ας P και Q* παράγεται συνθετικά από την αιτιακή σχέση που εκφράζει η σύνδεση *P και Q* και τη συνεισφορά του *ας*, που στις συγκεκριμένες δομές λειτουργεί ως προστακτική. Αντίστοιχα, η Νικηφορίδου (Nikiforidou 1990, 1996, Νικηφορίδου 1992), υποστηρίζει ότι η υποθετική ερμηνεία των δομών *ας P και Q* προκύπτει συνδυαστικά από την αιτιακή διαδοχή που δηλώνει η σύνδεση *P και Q* και την προτρεπτική σημασία του *ας*. Διευρύνοντας τη συγκεκριμένη ανάλυση στο σύνολο των φαινομένων, οι Νικηφορίδου & Ράπτης (1999) ισχυρίζονται ότι η προστακτική ή ο κατευθυντικός τύπος που εμφανίζεται στο πρώτο μέρος των παρατακτικών υποθετικών λόγων δημιουργούν εναλλακτικούς νοητικούς χώρους (mental spaces, βλ. Fauconnier 1985), μέσα στους οποίους ο ακροατής καλείται να εντάξει την αιτιακή διαδοχή που εκφράζει η σύνδεση *P και Q*. Για τους Νικηφορίδου & Ράπτη, η δυνατότητα εναλλακτικών σεναρίων είναι αυτή που τελικά προκαλεί την υποθετική ερμηνεία των παρατακτικών υποθετικών λόγων.

Η μετατόπιση της ανάλυσης από το πεδίο της σημασιολογίας συγκεκριμένων εκφράσεων στο πεδίο των γενικότερων ερμηνευτικών φαινομένων αποδίδει με έγκυρο τρόπο την παρατήρηση ότι η έκφραση υποθέσεων δεν περιορίζεται σε συγκεκριμένα γλωσσικά στοιχεία –πολύ περισσότερο, δεν περιορίζεται σε παρατακτικές δομές. Επίσης, οι προσεγγίσεις των Karantzola (1993), Nikiforidou (1990, 1996) Νικηφορίδου (1992) και Νικηφορίδου & Ράπτη (1999) περιγράφουν με μεγαλύτερη ακρίβεια το νόημα που γενικά αντιλαμβανόμαστε ότι εκφράζουν οι παρατακτικοί υποθετικοί λόγοι. Συνεπώς, η προσέγγιση του φαινομένου με όρους ερμηνευτικής σύνθεσης φαίνεται να βρίσκεται στη σωστή κατεύθυνση. Ωστόσο, οι συγκεκριμένες αναλύσεις φαίνεται να υποτιμούν το ρόλο που έχει το *και* σε αυτή τη σύνθεση. Για την Karantzola το *και* είναι ένας συμπλεκτικός σύνδεσμος, ο οποίος στις δομές *ας P και Q* αποδίδει πραγματολογικά την ερμηνεία της αιτιακής διαδοχής (1993: 47-48). Για τους Νικηφορίδου (1992) και Νικηφορίδου & Ράπτη (1999) το *και* στις παρατακτικές υποθέσεις έχει την ασύμμετρη σημασία «και μετά», η οποία προκύπτει πραγματολογικά από τη βασική σημασία του συμπλεκτικού συνδέσμου. Για την Nikiforidou (1990, 1996) το *και* στους παρατακτικούς υποθετικούς λόγους είναι ένας κανονικός συμπλεκτικός σύνδεσμος. Το πρόβλημα είναι ότι είτε διατηρήσουμε τη σημασία του συμπλεκτικού συνδέσμου είτε υποθέσουμε κάποια παράγωγη, ασύμμετρη σημασία, οι παρατακτικοί υποθετικοί λόγοι δεν έχουν τις συνθήκες αλήθειας της συμπλεκτικής σύνδεσης. Καθώς οι πραγματολογικές ερμηνείες δεν μπορούν να ακυρώνουν τη σημασία των γλωσσικών εκφράσεων (βλ. Ariel 2010: 118), είμαστε υποχρεωμένοι να εγκαταλείψουμε την παραδοχή ότι το *και* εκφράζει σημασιολογικά τη συμπλεκτική σύνδεση και να αναζητήσουμε μια εναλλακτική

ερμηνεία που να αποδίδει με έγκυρο τρόπο τόσο τα σημασιολογικά, όσο και τα πραγματολογικά φαινόμενα που σχετίζονται με τη χρήση *και*. Στην επόμενη ενότητα θα εξετάσουμε το θεωρητικό πλαίσιο της θεωρίας της Συνάφειας, το οποίο φαίνεται να παρέχει το έδαφος για μια τέτοια εναλλακτική ερμηνεία.

4. Τα φαινόμενα παράταξης στη θεωρία της Συνάφειας

4.1. Η θεωρία της Συνάφειας: Γενικές αρχές

Η θεωρία της Συνάφειας (Relevance Theory, Sperber & Wilson 1986/1995) είναι μια γνωστική-πραγματολογική θεωρία που επιχειρεί να εντάξει την ερμηνεία εκφωνημάτων –και την επικοινωνία γενικότερα– μέσα στο πλαίσιο των γνωστικών μηχανισμών που διέπουν την ανθρώπινη νόηση. Ακολουθώντας τις παραδοχές του Fodor (1983) για την τμηματικότητα της ανθρώπινης νόησης, η θεωρία της Συνάφειας υποστηρίζει ότι η γλωσσική επικοινωνία διεκπεραιώνεται από δύο ξεχωριστούς και απόλυτα στεγανούς τομείς του ανθρώπινου νου: τον γλωσσικό/σημασιολογικό τομέα και τον συναγωγικό/πραγματολογικό τομέα. Ο γλωσσικός τομέας δέχεται αποκλειστικά γλωσσικό εισαγόμενο, το οποίο ερμηνεύει σημασιολογικά, και αποδίδει τη σημασιολογική αναπαράσταση ή λογική δομή ενός εκφωνήματος. Ο πραγματολογικός τομέας λαμβάνει ως εισαγόμενο τη σημασιολογική αναπαράσταση, την οποία επεξεργάζεται πραγματολογικά, και αποδίδει την ερμηνεία ενός εκφωνήματος. Για τη Συνάφεια, τόσο το αληθιακό περιεχόμενο, όσο και τα υπονοήματα ενός εκφωνήματος, είναι εξαγόμενα του πραγματολογικού τομέα (Carston 2002: κεφ.2).

Αν η ερμηνεία των εκφωνημάτων αφορά δύο διαδικασίες, τον σχηματισμό σημασιολογικών αναπαραστάσεων και την πραγματολογική επεξεργασία, τότε οι πληροφορίες που αναμένουμε να φέρει ο γλωσσικός κώδικας είναι δύο ειδών: πληροφορίες για τις αναπαραστάσεις που πρέπει να σχηματίσει ο ακροατής και πληροφορίες για τις πραγματολογικές διαδικασίες που πρέπει να εφαρμοστούν πάνω στις σχηματιζόμενες αναπαραστάσεις (βλ. Wilson & Sperber 1993). Αυτά τα δύο είδη πληροφοριών αντιστοιχούν σε δύο διακριτά είδη σημασίας, την εννοιολογική σημασία (conceptual meaning) και τη διαδικασιακή σημασία (procedural meaning). Λέξεις όπως *σκύλος*, *τσιγάρα*, *υπολογιστής* φέρουν εννοιολογική σημασία. Ενεργοποιούν τις λογικές, εγκυκλοπαιδικές και γλωσσικές πληροφορίες που διαθέτουμε για τις αντίστοιχες έννοιες. Αντίθετα, λέξεις όπως *αλλά*, *λοιπόν*, *ωστόσο* θέτουν περιορισμούς στην πραγματολογική επεξεργασία, υποδεικνύοντας τη συναγωγική οδό που θα πρέπει να ακολουθήσει ο ακροατής κατά την ερμηνευτική διαδικασία. Έτσι, μέσα στο θεωρητικό πλαίσιο της Συνάφειας, αυτό που είναι σημαντικό για τη σημασιολογική ανάλυση των γλωσσικών στοιχείων δεν είναι η αληθιακή τους συνεισφορά, αλλά η συνεισφορά τους στις γνωστικές/πραγματολογικές διαδικασίες (βλ. Blakemore 2002: 78).

Για τους Sperber & Wilson (1986/1995), οι γνωστικές/πραγματολογικές διαδικασίες που εμπλέκονται στην ερμηνεία ερεθισμάτων είναι στραμμένες προς την αναζήτηση της συνάφειας. Ένα ερέθισμα θεωρείται συναφές όταν επιφέρει σημαντικές αλλαγές στην αναπαράσταση που έχει το νοούν υποκείμενο για τον κόσμο. Οι αλλαγές αυτές μπορεί: α) να συνιστούν ένα νέο συμπέρασμα (contextual implication), που προκύπτει από το συνδυασμό του ερεθίσματος με ήδη υπάρχουσες παραδοχές, β) να ενισχύουν μια υπάρχουσα παραδοχή (assumption strengthening) και γ) να αντικρούουν και να αναιρούν μια υπάρχουσα παραδοχή (contradicting and eliminating an assumption). Όσο μεγαλύτερες είναι οι μεταβολές της αναπαράστασης που έχουμε για τον κόσμο, τόσο μεγαλύτερα είναι τα γνωστικά αποτελέσματα και η συνάφεια του ερεθίσματος. Ωστόσο, η επεξεργασία των ερεθισμάτων και τα επακόλουθα γνωστικά αποτελέσματα δεν αποτελούν ανέξοδες διαδικασίες για την ανθρώπινη νόηση· αντίθετα, προϋποθέτουν τη δαπάνη αντίστοιχης προσπάθειας επεξεργασίας. Όσο μεγαλύτερη είναι η προσπάθεια

επεξεργασίας ενός ερεθίσματος, τόσο μικρότερη είναι η συνάφειά του. Με αυτόν τον τρόπο, η συνάφεια αντιμετωπίζεται ως ένα διαβαθμίσιμο μέγεθος που ορίζεται από τη σχέση των προκαλούμενων γνωστικών αποτελεσμάτων προς την απαιτούμενη προσπάθεια επεξεργασίας. Για τους θεωρητικούς της Συνάφειας, αυτή η σχέση είναι ο καθοριστικός παράγοντας στην ερμηνεία ερεθισμάτων, καθώς, όπως διατείνονται, η ανθρώπινη νόηση τείνει να προσανατολίζεται προς τη μεγιστοποίηση της συνάφειας (Sperber & Wilson 1985/1995: 46-50).

Σε αντίθεση με τα τυχαία ή συμπτωματικά ερεθίσματα, τα εκφώνηματα εμπλέκουν μια ορισμένη προθετικότητα, καθώς παράγονται για να κάνουν φανερή την πρόθεση του ομιλητή να επικοινωνήσει κάποια πληροφορία. Αυτό σημαίνει ότι ένα εκφώνημα εμφανίζεται φέροντας την εγγύηση ότι η απαιτούμενη προσπάθεια επεξεργασίας δεν είναι μάταιη, αλλά αντιστοιχεί σε κάποιο γνωστικό αποτέλεσμα. Συνεπώς, κατά την ερμηνεία των εκφωνημάτων ο ακροατής μπορεί να επαφίεται στην παραδοχή ότι ο ομιλητής δεν τον εμπλέκει σε μια διαδικασία επεξεργασίας που δεν ανταμείβεται από αντίστοιχα γνωστικά αποτελέσματα. Για τους Sperber & Wilson, αυτές οι παρατηρήσεις συντείνουν σε έναν γενικό επικοινωνιακό κανόνα που ονομάζουν «Επικοινωνιακή Αρχή της Συνάφειας»:

«Κάθε πράξη καταφανούς επικοινωνίας επικοινωνεί ένα τεκμήριο για τη βέλτιστη συνάφειά της» (Sperber & Wilson 1986/1995: 158).

Σύμφωνα με τους Sperber & Wilson, βέλτιστη συνάφεια για ένα εκφώνημα σημαίνει ότι α) το εκφώνημα είναι αρκετά συναφές για να δικαιολογεί την επεξεργασία του και β) το εκφώνημα είναι το πλέον συναφές σύμφωνα με τις δυνατότητες και τις προτιμήσεις του ομιλητή (Sperber & Wilson 1986/1995: 270).

Η παραδοχή ότι τα εκφώνηματα επικοινωνούν ένα τεκμήριο για τη βέλτιστη συνάφειά τους υποδεικνύει την ερμηνευτική στρατηγική που αναμένουμε να ακολουθούν οι ακροατές κατά τη γλωσσική επικοινωνία. Αν ένα βέλτιστο συναφές εκφώνημα φέρει επικοινωνιακά αποτελέσματα που δικαιολογούν την απαιτούμενη προσπάθεια επεξεργασίας, τότε αναμένουμε κατά την ερμηνευτική διαδικασία οι ακροατές να ακολουθούν την οδό της ήσσονος προσπάθειας, εξετάζοντας πρώτα τις ερμηνευτικές υποθέσεις που είναι πιο άμεσα προσβάσιμες και, συνεπώς, λιγότερο δαπανηρές από άποψη επεξεργασίας. Αν αυτές, οι λιγότερο δαπανηρές ερμηνείες ικανοποιούν τις προσδοκίες συνάφειας που έχει ο ακροατής για ένα εκφώνημα, τότε αναμένουμε από τον ακροατή να σταματήσει τη διαδικασία επεξεργασίας (Carston 2002: 45, Wilson & Sperber 2004: 259). Για τους θεωρητικούς της Συνάφειας, αυτή η ερμηνευτική στρατηγική και η υπερκείμενη Επικοινωνιακή Αρχή της Συνάφειας είναι επαρκείς για να εξηγήσουμε τόσο τη γενικότερη λειτουργία του πραγματολογικού τομέα της ανθρώπινης νόησης, όσο και τα επιμέρους φαινόμενα που προκύπτουν κατά τη γλωσσική επικοινωνία.

4.2. Η σύζευξη προτάσεων στη Θεωρία της Συνάφειας

Στο θεωρητικό πλαίσιο της Συνάφειας, η σύζευξη προτάσεων με στοιχεία όπως το αγγλικό *and* ή το ελληνικό *και* και οι ερμηνευτικές δυνατότητες που προκύπτουν από αυτές τις συζεύξεις δεν αντιμετωπίζονται ως «ειδικά» φαινόμενα που χρήζουν κάποιου ιδιαίτερου κανόνα. Η Επικοινωνιακή Αρχή της Συνάφειας είναι επαρκής για να εξηγήσει τα φαινόμενα που σχετίζονται με στοιχεία όπως το *και*. Ακολουθώντας την παραδοχή ότι ένα βέλτιστο συναφές εκφώνημα επιφέρει γνωστικά αποτελέσματα που δικαιολογούν την απαιτούμενη προσπάθεια επεξεργασίας, οι θεωρητικοί της Συνάφειας υποστηρίζουν ότι ένα εκφώνημα που περιέχει σύζευξη προτάσεων πρέπει να επιφέρει κάποιο γνωστικό

αποτέλεσμα που να δικαιολογεί την προσπάθεια επεξεργασίας που συνεπάγεται η χρήση της δομής σύζευξης (βλ. Blakemore 1987, Carston 1993, 2002, Blakemore & Carston 1999). Για τις Blakemore & Carston, που εισηγήθηκαν τη συγκεκριμένη υπόθεση για την ερμηνεία των εκφωνημάτων με *and*, «ένα εκφώνημα της μορφής *Si and Sii* πρέπει να έχει τουλάχιστον ένα γνωστικό αποτέλεσμα στην παραγωγή του οποίου η λογική πρόταση που εκφράζεται από το *Si* και η λογική πρόταση που εκφράζεται από το *Sii* έχουν παράλληλους συναγωγικούς ρόλους» (2005: 573). Η ανάλυση των Blakemore & Carston φαίνεται να υποδεικνύει ότι το αγγλικό *and* θέτει κάποιον περιορισμό στην συναγωγική διαδικασία ή, αλλιώς, ότι το *and* έχει διαδικασιακή σημασία. Ωστόσο, οι Blakemore & Carston εμφανίζονται αρνητικές σε μια τέτοια σημασιολογική ανάλυση. Όπως ισχυρίζονται, το σημασιολογικό φορτίο του *and* αντιστοιχεί στη σημασία του λογικού συνδέσμου & (Blakemore & Carston 1999, 2005): ο πραγματολογικός περιορισμός συνάγεται εύκολα από τη σύνταξη της συμπλεκτικής σύζευξης (βλ. Carston 2002: 256).

Η θέση των Blakemore & Carston για τη σημασιολογική συνεισφορά του *and* και η παρατήρηση της Carston ότι μια ανάλυση του *and* με όρους διαδικασιακής σημασίας είναι περιττή έχουν αμφισβητηθεί στη βάση μιας σειράς θεωρητικών επιχειρημάτων (βλ. Kostopoulos 2014). Συγκεκριμένα, ακόμα κι αν δεχτούμε ότι μια διαδικασιακή ανάλυση της σημασίας του αγγλικού *and* είναι περιττή, σίγουρα δεν είναι περισσότερο περιττή από την παραδοχή ότι το *and* αντιστοιχεί στη σημασία του συνδέσμου της λογικής &. Τόσο ο Grice (1989: 68), όσο και η Carston (2002: 255) αναγνωρίζουν ότι ένα εκφώνημα της μορφής *P.Q* έχει τις ίδιες συνθήκες αλήθειας με ένα εκφώνημα της μορφής *P&Q*.⁵ Εξάλλου, ο αληθειακός πίνακας που αποδίδεται σε στοιχεία όπως το αγγλικό *and* είναι ο ίδιος που θα αποδίδαμε και σε στοιχεία όπως τα *but*, *whereas* κ.ά. (η ίδια σχέση ισχύει και για τα ελληνικά *και*, *αλλά*, *ενώ*). Συνεπώς, η σημασιολογική αντιστοιχία του αγγλικού *and* με τον λογικό σύνδεσμο & δεν φαίνεται ούτε απαραίτητη ούτε αναλυτικά σημαντική. Επιπλέον, η σημασιολογική υπόθεση των Blakemore & Carston έρχεται σε αντίθεση με τις γενικές παραδοχές των θεωρητικών της Συνάφειας για τον ορισμό και τη συνεισφορά του σημασιολογικού περιεχομένου των λεξικών στοιχείων. Αν για τον Grice η διατήρηση των στοιχείων της τυπικής λογικής στη σημασιολογία των φυσικών γλωσσών ήταν ένα *desideratum* πάνω στο οποίο ανέπτυξε τη θεωρία του (βλ. Grice 1989: 24), για τη θεωρία της Συνάφειας η σημασιολογική απόδοση των εκφράσεων της φυσικής γλώσσας με όρους τυπικής λογικής δεν είναι απλά περιττή, αλλά και αντίθετη με τη θέση ότι η σημασιολογική ανάλυση θα πρέπει να αποδίδει τη συνεισφορά που έχουν τα γλωσσικά στοιχεία στις γνωστικές διαδικασίες. Τέλος, ο ισχυρισμός της Carston ότι μια διαδικασιακή ανάλυση του αγγλικού *and* είναι περιττή, γιατί ο πραγματολογικός περιορισμός που ισχύει στα εκφωνήματα με *and* μπορεί να συναχθεί από τη σύνταξη της συμπλεκτικής σύζευξης, παραβλέπει το γεγονός ότι το αγγλικό *and* και ο σχετικός πραγματολογικός περιορισμός δεν εμφανίζονται μόνο σε δομές συντακτικής σύζευξης.⁶

⁵ Στο έργο του ο Grice αναγνωρίζει ότι η έννοια της λογικής σύζευξης στις φυσικές γλώσσες είναι κάπως κενή. Όπως αναφέρει, το εκφώνημα *It is raining. It will rain harder soon* δεν λέει τίποτα περισσότερο και τίποτα λιγότερο από το εκφώνημα *It is raining and it will rain harder soon* (Grice 1989: 68). Αν υπάρχει κάτι, κατά τον Grice, που δικαιολογεί την ύπαρξη ενός λογικού συμπλεκτικού συνδέσμου στις φυσικές γλώσσες είναι η ανάγκη των ομιλητών να μπορούν να ενσωματώνουν συνδυασμούς δηλώσεων σε πιο σύνθετες δομές και η ανάγκη να μπορούμε να αρνούμαστε συζεύξεις δηλώσεων χωρίς να δεσμευόμαστε στην αλήθεια κανενός από τα στοιχεία της σύζευξης (Grice 1989: 68-70). Η εμφάνιση τόσο του αγγλικού *and* όσο και του ελληνικού *και* σε μεμονωμένα εκφωνήματα, αλλά και σε δομές που δεν εμπλέκουν κάποια άρνηση, υποδεικνύουν ότι η ύπαρξη στοιχείων όπως το *και* ή το *and* στις φυσικές γλώσσες πρέπει να οφείλεται σε λόγους πέρα από αυτούς που αναφέρει ο Grice.

⁶ Τόσο το αγγλικό *and* όσο και το ελληνικό *και* μπορούν να εισάγουν παρενθετικές δομές, οι οποίες δεν φαίνεται να πραγματώνουν κάποια μορφή συντακτικής σύζευξης. Επίσης, στοιχεία όπως το *and* μπορούν να εμφανίζονται εισαγωγικά σε εκφωνήματα ή σε έναν διάλογο. Η εισαγωγική χρήση του *and*, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις όπου εκκινεί έναν διάλογο, δεν μπορεί να ερμηνευθεί με όρους συντακτικής ή

Σε αντίθεση με τις Blakemore & Carston, ο Kostopoulos (2014) υποστηρίζει ότι ο πραγματολογικός περιορισμός που παρατηρούμε να ισχύει στα εκφωνήματα με *and* θα πρέπει να αποδοθεί απευθείας στη σημασιολογική συνεισφορά του συγκεκριμένου λεξικού στοιχείου. Απορρίπτοντας τη σημασιολογική αντιστοιχία ανάμεσα στο αγγλικό *and* και τον λογικό σύνδεσμο *&*, ο Kostopoulos ισχυρίζεται ότι το *and* συνεισφέρει διαδικασιακή σημασία και, συγκεκριμένα, έναν συναγωγικό περιορισμό του τύπου «αντιμετώπισε τις λογικές προτάσεις που ενώνω ως μια διαδικασιακή μονάδα παράλληλων προκειμένων που από κοινού αποδίδουν κάποιο γνωστικό αποτέλεσμα» (Kostopoulos 2014: 202).

Αν και οι χρήσεις του αγγλικού *and* φαίνονται πιο περιορισμένες από αυτές του ελληνικού *και*, ο μεταφραστικός και σημασιολογικός παραλληλισμός των δύο στοιχείων αποτελεί κοινό τόπο στη βιβλιογραφία (βλ. Canakis 1995: 1, Νικηφορίδου 1992: 342, Karantzola 1993: 47). Χρήσεις και ερμηνείες, όπως αυτή της χρονικής διαδοχής, της αιτιακής σύνδεσης, της αντίθεσης και, κυρίως, η υποθετική ερμηνεία, απαντώνται εξίσου τόσο στα δεδομένα που αφορούν το αγγλικό *and*, όσο και σε εκείνα που αφορούν το ελληνικό *και*.⁷ Αυτή η επικάλυψη μάς επιτρέπει να επιχειρήσουμε μια καταρχήν προσαρμογή της διαδικασιακής ανάλυσης του *and* στα αντίστοιχα φαινόμενα της ελληνικής. Αφήνοντας στην άκρη την «επιρρηματική», προσθετική λειτουργία του *και* (η οποία δεν θα μας απασχολήσει στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης), μπορούμε να υποθέσουμε ότι, σε αναλογία με το αγγλικό *and*, το ελληνικό *και* ενεργοποιεί έναν συναγωγικό περιορισμό που υποδεικνύει την ύπαρξη μιας διαδικασιακής μονάδας παράλληλων προκειμένων, που από κοινού και ομοιότροπα συνεισφέρουν σε ένα ενιαίο γνωστικό αποτέλεσμα. Η υιοθέτηση της συγκεκριμένης υπόθεσης απεμπλέκει τη συνεισφορά του *και* από τη σύνταξη και τις συνθήκες αλήθειας της συμπλεκτικής σύζευξης, ενώ, παράλληλα, διευρύνει την έννοια της σύνδεσης με *και*, μετατοπίζοντας την από το επίπεδο των ρητά εκπεφρασμένων λογικών προτάσεων στο επίπεδο των συναγωγικών προκειμένων.

5. Το *και* ως περιορισμός των συναγωγικών διαδικασιών

Σύμφωνα με τις γραμματικές της νέας ελληνικής, το *και* μπορεί να εμφανίζεται σε μια σειρά από συνδέσεις και να εκφράζει διάφορα νοήματα. Το ερώτημα είναι πόσα από αυτά τα νοήματα πραγματικά οφείλονται στη σημασία του *και*. Τα παρακάτω ζεύγη συνιστούν μια πιθανή απάντηση:

- (25) Η Χριστίνα παντρεύτηκε και έκανε τρία παιδιά.
- (26) Η Χριστίνα παντρεύτηκε. Έκανε τρία παιδιά.
- (27) Ο Κωστής τράκαρε με το αυτοκίνητο και έσπασε το χέρι του.
- (28) Ο Κωστής τράκαρε με το αυτοκίνητο. Έσπασε το χέρι του.

σημασιολογικής σύζευξης. Στο επίπεδο της πραγματολογικής ανάλυσης, τόσο η παρενθετική όσο και η εισαγωγική χρήση του *and* φαίνεται να επιτρέπουν τις ίδιες ερμηνευτικές δυνατότητες και να επιβάλλουν τους ίδιους περιορισμούς που παρατηρούμε και στις χρήσεις του *and* σε δομές συντακτικής σύζευξης (βλ. Kostopoulos 2014).

⁷ Μια προφανής διαφορά ανάμεσα στο ελληνικό *και* και το αγγλικό *and* είναι ότι μόνο το πρώτο φαίνεται να λειτουργεί και ως προσθετικό ή εμφατικό στοιχείο με τη σημασία του «επιπλέον/επίσης». Ο Kostopoulos (2014) υποστηρίζει ότι και το αγγλικό *and* μπορεί να δημιουργεί αυτή την ερμηνεία, όταν εμφανίζεται στην αρχή μιας πρότασης και φέρει εστιακό επιτονισμό. Σε παλαιότερες περιόδους της αγγλικής αυτή η προσθετική λειτουργία ήταν πιο εμφανής, καθώς το *and* δεν περιοριζόταν στη συντακτική θέση του συνδέσμου, αλλά μπορούσε να κινείται ελεύθερα μέσα στην πρόταση μαρκάροντας φράσεις εστίασης. Πέρα από τα σχετικά παραδείγματα σε λεξικά και γραμματικές της μεσαιωνικής αγγλικής, η συγκεκριμένη ιστορική εξέλιξη επιβεβαιώνεται από την ιστορική μελέτη της Traugott (1986), που υποστηρίζει ότι το αγγλικό *and* εξελίχθηκε διαχρονικά από ένα προσθετικό μόριο σε έναν σύνδεσμο προτάσεων.

- (29) Η Γιώτα δουλεύει σαν το σκυλί και η Αλέκα όλη μέρα πίνει καφέδες.
 (30) Η Γιώτα δουλεύει σαν το σκυλί. Η Αλέκα όλη μέρα πίνει καφέδες.

Ένα εκφώνημα όπως το (25) συνήθως ερμηνεύεται σαν να εκφράζει μια χρονική διαδοχή: ο γάμος της Χριστίνας προηγήθηκε της γέννησης των παιδιών. Η ίδια ερμηνεία φαίνεται να γίνεται αντιληπτή και από το (26). Στο (27) καταλαβαίνουμε ότι το εκφώνημα εκφράζει μια σχέση αιτίας-αποτελέσματος, σύμφωνα με την οποία ο Κωστής έσπασε το χέρι του ως συνέπεια του τρακαρίσματος. Η ίδια σχέση εκφράζεται και από το (28). Τέλος, στο (29) τείνουμε να αντιλαμβανόμαστε την έκφραση μιας αντίθεσης ανάμεσα σε δύο συμπεριφορές. Αυτή η αντίθεση γίνεται αντιληπτή και από το παράδειγμα στο (30). Το γεγονός ότι στα παραπάνω παραδείγματα η ίδια ερμηνεία μπορεί να παραχθεί και από τις δομές σύζευξης, αλλά και από το ασύνδετο σχήμα, δεν συνεπάγεται ότι το *και* δεν επιτελεί κάποιο ρόλο. Αυτό που αναδεικνύουν ξεκάθαρα τα ζεύγη στα (25)-(30) είναι ότι οι νοηματικές σχέσεις που αντιλαμβανόμαστε στις παρατακτικές δομές δεν οφείλονται στη σημασία του *και*, αλλά σε κάποιους γενικότερους παράγοντες που εμπλέκονται στην ερμηνεία των (25)-(30). Γνωστικά και επικοινωνιακά, το *και* λειτουργεί στο πλαίσιο αυτών των παραγόντων και όχι ανεξάρτητα από αυτούς. Συνεπώς, η αναλυτική προσέγγιση θα πρέπει πρώτα να καθορίζει τη συνεισφορά αυτών των παραγόντων και στη συνέχεια να αποδίδει σημασιολογικές ιδιότητες στο *και*. Αυτός είναι ο δρόμος που θα ακολουθήσουμε στην ανάλυση των (25), (27) και (29).

Από τις μελέτες των γνωστικών επιστημών για τη λειτουργία της ανθρώπινης νόησης γνωρίζουμε ότι επαναλαμβανόμενες διαδοχές γεγονότων, δράσεων ή καταστάσεων αποθηκεύονται στη μνήμη μας με τη μορφή μιας γνωστικής ενότητας, ενός νοητικού πλαισίου, σχήματος ή σεναρίου.⁸ Αντανακλώντας την εμπειρία μας, αυτά τα σχήματα φέρουν λιγότερο ή περισσότερο λεπτομερείς πληροφορίες για τα αναπαριστώμενα γεγονότα, για την εξέλιξη τους, τη χρονική τους διαδοχή κ.ο.κ. Για την Carston (2002: 226), αυτές οι συνδέσεις πληροφοριών είναι τόσο ισχυρές που η ανάκληση ή η αναφορά ενός μέρος του σεναρίου ενεργοποιεί ολόκληρο το σενάριο. Ένα νοητικό σενάριο αυτού του είδους φαίνεται να προκαλεί την ερμηνεία της χρονικής διαδοχής που αντιλαμβανόμαστε στα (25) και (26). Η στερεοτυπική, συνήθης διαδοχή «γάμος-γέννηση παιδιών» αποτελεί ένα νοητικό σχήμα το οποίο ενεργοποιείται από τις περιγραφές στα (25)-(26). Λόγω του συγκεκριμένου σχήματος, η χρονική ερμηνεία είναι μια εύκολα προσβάσιμη παραδοχή για τους ακροατές των (25) και (26). Με τους όρους τη θεωρίας της Συνάφειας, αν δεν συντρέχουν άλλοι λόγοι, αυτή η ερμηνεία είναι η πιο συναφής, η ερμηνεία που κανονικά αναμένουμε από τους ακροατές να αποδώσουν στα (25) και (26).

Τα νοητικά σχήματα και σεναρία δεν περιλαμβάνουν μόνο πληροφορίες για τη χρονική διαδοχή των γεγονότων. Η ανθρώπινη νόηση τείνει να αναζητά διαρκώς τις αιτίες των παρατηρούμενων γεγονότων και καταστάσεων και αυτή η τάση είναι τόσο ισχυρή που μας οδηγεί ακόμα και στο να αναγνωρίζουμε αιτιακές συνδέσεις εκεί που δεν υπάρχουν (βλ. Michotte 1963). Συχνά, η χρονική ακολουθία δύο γεγονότων είναι αρκετή για να υποθέσουμε μια αιτιακή ακολουθία, υποπίπτοντας σε μια λογική πλάνη που καταγράφεται διαχρονικό στον ανθρώπινο συλλογισμό (“post hoc ergo propter hoc”). Παράλληλα με αυτήν την τάση, οι μελέτες των γνωστικών επιστημών υποδεικνύουν ότι γεγονότα που –κατά την αντίληψή μας– συνδέονται αιτιακά απομνημονεύονται και ανακαλούνται από τη μνήμη μας ευκολότερα (Abbott & Black 1986: 129-130). Έτσι, οι αιτιακές συνδέσεις εγγράφονται στις αναπαραστάσεις που έχουμε για ενέργειες και καταστάσεις, αποτελώντας μέρος των αντίστοιχων σχημάτων και σεναρίων (Carston

⁸ Για μια λεπτομερή παρουσίαση αυτών των μελετών και μια εκτεταμένη συζήτηση της σημασίας τους για την ανάλυση των εκφωνημάτων με *και*, βλ. Carston (2002: κεφ.3).

2002: 226). Ένα τέτοιο, «αιτιακό» σενάριο φαίνεται να καθορίζει και την ερμηνεία των (27) και (28). Η επαναλαμβανόμενη αιτιακή συσχέτιση αυτοκινητιστικών ατυχημάτων με τραυματισμούς, όπως και αντίστοιχη συσχέτιση τραυματισμών με ατυχήματα γενικότερα, προκρίνει την ερμηνεία «αιτίου-αποτελέσματος» για τα γεγονότα που αναφέρονται στα (27)-(28). Τόσο η παρατακτική δομή, όσο και το ασύνδετο σχήμα, αντιστοιχούν σε ένα νοητικό σχήμα (το σενάριο «τροχαίο ατύχημα») και ενεργοποιούν εύκολα προσβάσιμες πληροφορίες που περιλαμβάνονται στο σχήμα. Τηρουμένων των αναλογιών, για τα (27) και (28) η αιτιακή ερμηνεία είναι η λιγότερο δαπανηρή ως προς την απαιτούμενη προσπάθεια επεξεργασίας και η πιο αποδοτική ως προς τα γνωστικά αποτελέσματα που προσφέρει. Με τους όρους της θεωρίας της Συνάφειας, μια τέτοια ερμηνεία είναι βέλτιστα συναφής.

Διαθέσιμες παραδοχές και πληροφορίες φαίνεται να καθορίζουν και την ερμηνεία των (29)-(30). Η αντίθεση που εκφράζουν τα συγκεκριμένα εκφωνήματα δεν μπορεί να αποδοθεί στο σημασιολογικό φορτίο των χρησιμοποιούμενων εκφράσεων. Η όποια αντίθεση αντιλαμβάνομαστε μεταξύ των δύο περιγραφών (*δουλεύει σαν το σκυλί - πίνει καφέδες όλη την ημέρα*) δεν προκύπτει από κάποια αντίφαση στο επίπεδο του λογικού περιεχομένου, αλλά από υπόρρητες παραδοχές στις οποίες οδηγούμαστε μέσω αυτού που λέγεται. Συγκεκριμένα, η πρόταση *η Αλέκα πίνει καφέδες όλη την ημέρα* επικοινωνεί ένα υπονόημα, ότι η Αλέκα δεν εργάζεται ή ότι δεν ασχολείται ιδιαίτερα με την εργασία της, το οποίο τίθεται παράλληλα με την παραδοχή που συνάγεται από την πρώτη πρόταση, ότι η Γιώτα εργάζεται πολύ σκληρά ή είναι πολύ αφοσιωμένη στην εργασία της. Η συμπαράταξη αυτών των δύο παραδοχών μάς οδηγεί σε μια ερμηνεία, σύμφωνα με την οποία η εργασιακή συμπεριφορά ή η εργατικότητα ενός ατόμου βρίσκεται σε πλήρη αντίθεση με την εργασιακή συμπεριφορά ενός άλλου ατόμου. Και σε αυτή την περίπτωση, η ερμηνεία που προκύπτει από την παρατακτική δομή μπορεί να εκφραστεί εξίσου και από το ασύνδετο σχήμα. Με δεδομένο ότι αυτή η αντιστοιχία παρατηρείται για όλα τα ζεύγη στα (25)-(30) τίθεται εύλογα ένα ερώτημα για το ρόλο του *και* στην παραγωγή των διαφόρων νοημάτων.

Σύμφωνα με την παραδοχή που κάναμε στην ενότητα 4.2, το *και* υποδεικνύει την ύπαρξη μιας διαδικασιακής μονάδας, η οποία συνίσταται από παράλληλες προκείμενες που έχουν τον ίδιο συναγωγικό ρόλο και που από κοινού αποδίδουν κάποιο γνωστικό αποτέλεσμα. Στην περίπτωση της «αφηγηματικής» ερμηνείας στο (25), οι παράλληλες προκείμενες είναι οι δύο συνδεδεμένες προτάσεις, οι οποίες φαίνεται να έχουν την ίδια πραγματολογική συνεισφορά: εκφράζουν γεγονότα που από κοινού συναποτελούν μια ενιαία αφήγηση. Στην περίπτωση της αιτιακής ερμηνείας στο (27), οι δύο συνδεδεμένες προτάσεις λειτουργούν ως παράλληλες προκείμενες συνεισφέροντας γεγονότα που συναποτελούν μια ενιαία χρονική και αιτιακή διαδοχή (Blakemore & Cartson 2005: 576). Το *και* σε αυτές τις περιπτώσεις ενισχύει την ενότητα ενός χρονικού ή αιτιακού σχήματος (βλ. Carston 2002: 244). Αντίστοιχα, στην περίπτωση της αντιθετικής ερμηνείας (29), οι συνδεδεμένες προτάσεις λειτουργούν ως προκείμενες που συναγωγικά συντίθενται στον σχηματισμό μιας αντίθεσης. Καθώς ο περιορισμός που επιβάλλει το *και* δεν προσφέρει τίποτα περισσότερο από το να υποδεικνύει ότι δύο μέρη λειτουργούν με τον ίδιο τρόπο στη δημιουργία ενός ενιαίου αποτελέσματος, η συγκεκριμένη πραγματολογική επεξεργασία μπορεί να ακολουθηθεί και χωρίς την παρουσία του *και*, όπως, εξάλλου, τείνουμε να κάνουμε κατά την ερμηνεία των ασύνδετων δομών στα (26), (28) και (30). Η διαφορά, ωστόσο, είναι ότι στην περίπτωση των ασύνδετων σχημάτων, ο ομιλητής δεν έχει δώσει καμία ένδειξη για τον τρόπο που θα πρέπει να επεξεργαστούμε πραγματολογικά το εκφώνημα. Η επεξεργασία των ασύνδετων προτάσεων στα (26), (28) και (30) ως παράλληλων προκείμενων που ομοίотροπα συνεισφέρουν σε ένα γνωστικό αποτέλεσμα συνιστά ένα κόστος επεξεργασίας που δεν επιβάλλεται από τη δομή του

εκφώνηματος και δεν καλύπτεται από την επικοινωνιακή αρχή της συνάφειας. Ο ακροατής μπορεί να ακολουθήσει τη συγκεκριμένη πραγματολογική οδό, αλλά αυτό γίνεται με δική του ευθύνη. Αντίθετα, στην περίπτωση των παρατακτικών δομών, ο ομιλητής ενεργά οδηγεί τον ακροατή προς τη συγκεκριμένη συναγωγική επεξεργασία: η χρήση του *και* εγγυάται ότι η απαιτούμενη προσπάθεια επεξεργασίας δικαιολογείται από αντίστοιχα γνωστικά αποτελέσματα.

Η συνεισφορά του *και* και ο περιορισμός που επιβάλλει στον τρόπο με τον οποίο ένα εκφώνημα μπορεί να είναι συναφές αναδεικνύεται με μεγαλύτερη ευκρίνεια στην περίπτωση παρατακτικών δομών που δεν μπορούν να εκφράσουν την ερμηνεία αντίστοιχων ασύνδετων σχημάτων:

(31) Ο Γιώργος κόπηκε στις εξετάσεις για το δίπλωμα. Πέρασε ένα φανάρι με κόκκινο.

(32) Ο Γιώργος κόπηκε στις εξετάσεις για το δίπλωμα και πέρασε ένα φανάρι με κόκκινο.

Σε ένα παράδειγμα όπως το (31) συνήθως αντιλαμβανόμαστε ότι η πρώτη πρόταση περιγράφει ένα γεγονός και η δεύτερη πρόταση συνεισφέρει μια εξήγηση για την εμφάνιση του συγκεκριμένου γεγονότος. Η ερμηνεία αυτή δεν φαίνεται να είναι δυνατή με τη χρήση του *και* στο (32). Σύμφωνα με την υπόθεση που έχουμε κάνει για τη συνεισφορά του *και*, αυτή η αναντιστοιχία είναι αναμενόμενη, καθώς η εμφάνιση του *και* υποδεικνύει ότι τα συνδεόμενα μέρη πρέπει να έχουν τον ίδιο συναγωγικό ρόλο σε ένα ενιαίο γνωστικό αποτέλεσμα. Καθώς η περιγραφή ενός γεγονότος και η εξήγηση αυτού του γεγονότος συνιστούν δύο διαφορετικούς συναγωγικούς ρόλους και δύο πραγματολογικές μονάδες που είναι συναφείς με διαφορετικό τρόπο, η ερμηνεία «γεγονός-εξήγηση» δεν μπορεί να προκύψει πραγματολογικά από τις δομές με *και* (βλ. και Karantzola 1993, Carston 1993, Blakemore & Carston 1999, 2005).⁹

Από την εξέταση των φαινομένων παρατηρούμε ότι η ανάλυση του *και* στο πλαίσιο της θεωρίας της Συνάφειας και, συγκεκριμένα, η υπόθεση ότι το *και* επιβάλλει έναν πραγματολογικό περιορισμό μπορεί να ερμηνεύσει μια σειρά από φαινόμενα που συνδέονται με τις παρατακτικές δομές. Στην επόμενη ενότητα θα δούμε πώς η συγκεκριμένη ανάλυση μπορεί να προσφέρει μια πιθανή ερμηνεία για τη λειτουργία του *και* σε δομές που εκφράζουν υποθέσεις.

6. Από την υποθετικότητα στους υποθετικούς λόγους με *και*

Αν και στις περισσότερες περιπτώσεις οι φυσικοί ομιλητές αναγνωρίζουν εύκολα το υποθετικό νόημα ενός εκφώνηματος, ο ορισμός των όρων «υπόθεση» και «υποθετικός λόγος» φαίνεται να αποτελεί ένα επίπονο θεωρητικό ζήτημα που εμπλέκει καθολικά της ανθρώπινης νόησης και ιδιοσυγκρασιακά φαινόμενα επιμέρους γλωσσών (βλ. Nikiforidou 1990: 1-2, Declerck & Reed 2001: 8). Στην τυπική σημασιολογία, οι

⁹ Σύμφωνα με τον Canakis (1995), το *και* μπορεί να έχει και «αιτιολογική ή επεξηγηματική σημασία» σε δομές όπως *ανακάτενε και θα κολλήσει η μπεσαμέλ, άνοιξε το παράθυρο και θα σκάσουμε* (βλ. και Mackridge 1985). Το αν αυτές οι δομές επικοινωνούν όντως επεξηγήσεις είναι εξαιρετικά αμφίβολο. Ο Canakis αναγνωρίζει ότι η ερμηνεία του «επεξηγηματικού *και*» δεν αποδίδεται εξίσου ικανοποιητικά με κατεξοχήν επεξηγηματικές εκφράσεις, όπως είναι το *γιατί*. Το αν το *και* γενικότερα έχει τη δυνατότητα να εισάγει επεξηγήσεις ή αιτιολογίες είναι ακόμα πιο αμφίβολο. Όπως και αν ονομαστεί, η ερμηνεία στην οποία αναφέρεται ο Canakis αποκλείεται στις συνδέσεις δηλωτικών προτάσεων. Επιπλέον, οι δομές αυτές μαρκάρονται από έναν ιδιαίτερο επιτονισμό (βλ. και Karantzola 1993: 267). Στην «επεξηγηματική» του ερμηνεία το εκφώνημα *ανακάτενε και θα κολλήσει η μπεσαμέλ* πραγματώνεται οπωσδήποτε χωρίς επιτονική πτώση μετά το *και* (L+H* !H-H%). Το συγκεκριμένο επιτονικό περίγραμμα, το οποίο χαρακτηρίζει και τους «αρνητικούς υποθετικούς λόγους» του Mackridge, δεν απαντά γενικά στις συνδέσεις με *και*.

υποθετικοί λόγοι αντιμετωπίζονται ως μια σύνδεση δύο (λογικών) προτάσεων P και Q με συγκεκριμένες αληθειακές ιδιότητες: μια υποθετική δήλωση της μορφής *αν P , Q είναι ψευδής* όταν η πρόταση P είναι αληθής και η απόδοση Q είναι ψευδής, και είναι αληθής σε κάθε άλλη περίπτωση. Η τυπική προσέγγιση φαίνεται να υπογραμμίζει το μορφολογικό κριτήριο της εμφάνισης ενός ειδικού, υποθετικού συνδέσμου, χωρίς να αναφέρεται σε κάποια ιδιαίτερη νοηματική σχέση μεταξύ των συνδεόμενων προτάσεων. Ωστόσο, από τα γλωσσικά δεδομένα διαπιστώνουμε ότι υποθέσεις εκφράζονται και με δομές που δεν περιλαμβάνουν κάποιο στοιχείο όπως το *αν* (βλ. Dancygier 1998, Τσαγγαλίδης 2012, Elder 2014). Σε ορισμένες γλώσσες η έκφραση υποθέσεων γίνεται μέσω στοιχείων που λειτουργούν και ως χρονικοί ή αιτιολογικοί σύνδεσμοι (Akatsuka 1985, König 1986), ενώ κάποιες γλώσσες δεν διαθέτουν καθόλου υποθετικούς συνδέσμους (Mauri & Sanso 2009). Από την άλλη μεριά, η ανάλυση των υποθετικών λόγων με όρους τυπικής λογικής επιτρέπει δυνατότητες που δεν συναντάμε στην πραγματική γλωσσική χρήση. Η θέση ότι μια ψευδής υπόθεση εγγυάται την αλήθεια ενός υποθετικού λόγου, καθώς και η δυνατότητα υποθετικής σύνδεσης προτάσεων που δεν έχουν καμία νοηματική εξάρτηση μεταξύ τους, δεν ανταποκρίνονται στον τρόπο που οι φυσικοί ομιλητές παράγουν και αντιλαμβάνονται υποθετικούς λόγους (Dancygier & Sweetser 2000: 113). Στην πραγματική γλωσσική χρήση οι ομιλητές φαίνονται να αντιλαμβάνονται ότι η πρόταση και η απόδοση ενός υποθετικού λόγου συνδέονται με κάποια σχέση που είναι πιο ειδική από αυτήν που αποδίδει ο αληθειακός πίνακας του *αν* (βλ. Akatsuka 1986: 334, Comrie 1986: 80).

Μια πιο συγκεκριμένη οριοθέτηση του φαινομένου εντοπίζεται στη διαπίστωση κάποιων συγγραφέων ότι πρωτοτυπικά ένας υποθετικός λόγος αποτελείται από μια κύρια πρόταση και μια υποταγμένη πρόταση, η οποία εισάγεται με κάποιον υποθετικό σύνδεσμο, όπως είναι το *αν*, και περιγράφει έναν όρο ή μια προϋπόθεση για την ισχύ του περιεχομένου της κύριας (βλ., για παράδειγμα, Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2005: 486). Ο βαθμός συμμόρφωσης σε αυτό το πρωτοτυπικό σχήμα θα μπορούσε να εξηγήσει τη δυνατότητα έκφρασης υποθέσεων και από άλλες γλωσσικές δομές, όπως είναι οι συζευκτικές ή οι ασύνδετες. Για παράδειγμα, το χαρακτηριστικό της μη βεβαιωτικότητας που αποδίδει το *αν* στην εξαρτημένη πρόταση P (βλ. Nikiforidou 1990, Dancygier 1998) μπορεί να πραγματώνεται στερεοτυπικά με υποθετικούς συνδέσμους, όπως το *αν*, αλλά είναι δυνατό να παρέχεται και από άλλες εκφράσεις του μη γεγονοτικού, όπως είναι η προστακτική, η υποτακτική, αλλά και σύνδεσμοι όπως το *ας*. Αυτό σημαίνει ότι πέρα από τη στερεοτυπική πραγμάτωση, υποθέσεις ή υποθετικοί λόγοι μπορεί να εκφράζονται από οποιαδήποτε δομή συνδέει μια κύρια πρόταση Q με τη μη βεβαιωτική προϋπόθεσή της P . Σε σχέση με το αφαιρετικό σχήμα της τυπικής λογικής, η συγκεκριμένη οριοθέτηση συνιστά μια πιο συγκεκριμένη και διαισθητικά πιο έγκυρη περιγραφή του φαινομένου: ένας υποθετικός λόγος αποτελείται από δύο προτάσεις που δεν δεσμεύουν τον ομιλητή ως προς την αλήθειά τους, ενώ συνδέονται νοηματικά με μια σχέση προϋπόθεσης-απόδοσης.

Για κάποιους ερευνητές το συγκεκριμένο σχήμα είναι ακόμα αρκετά γενικό για να αποδώσει το φαινόμενο των υποθετικών λόγων. Για τον van der Auwera (1986), η σχέση μεταξύ υπόθεσης P και απόδοσης Q δεν αφορά μια οποιαδήποτε προϋπόθεση και μια απόδοση, αλλά μια επαγωγική σχέση, όπου μια πρόταση P αποτελεί επαρκή συνθήκη για την ισχύ μιας πρότασης Q (Sufficiency Hypothesis, βλ. van der Auwera, 1986). Οι Sweetser (1990) και Dancygier & Sweetser (2000, 2005) υιοθετούν τη θέση του van der Auwera και υποστηρίζουν ότι οι υποθετικοί λόγοι αφορούν συνδέσεις μεταξύ μιας αιτίας P και ενός αποτελέσματος Q , όπου P και Q αποτελούν μη βεβαιωτικές περιγραφές. Αντίστοιχα, ο Comrie (1986: 80) παρατηρεί ότι στις περισσότερες περιπτώσεις υποθετικών λόγων η πρόταση και η απόδοση συνδέονται αιτιακά. Μολονότι η παραδοχή

μιας αιτιώδους σχέσης μεταξύ των προτάσεων ενός υποθετικού λόγου πιθανότατα δεν μπορεί να διατηρηθεί για όλα τα εκφωνήματα που εκφράζουν υποθέσεις (βλ. Smith & Smith 1988: 324-326), τόσο τα συγχρονικά δεδομένα, όσο και η διαγλωσσική, ιστορική μελέτη της έκφρασης υποθέσεων φαίνεται να επιβεβαιώνουν την ύπαρξη μιας γνωστικής και γλωσσικής σύνδεσης μεταξύ υποθετικών λόγων και δομών αιτιότητας (βλ. Traugott 1985, König 1986, Dancygier & Sweetser 2000). Σε πολλές περιπτώσεις, αυτό που αντιλαμβανόμαστε ως μια υπόθεση είναι παράλληλα και μια σύνδεση μεταξύ μιας αιτίας και ενός αποτελέσματος. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η διαφορά με τις αιτιακές δομές είναι ότι τα συνδεόμενα μέρη δεν αποτελούν γεγονότα, αλλά μη βεβαιωτικές περιγραφές (βλ. Traugott 1985: 297, König 1986: 80). Για ορισμένους ερευνητές, αυτός ο συνδυασμός μη βεβαιωτικότητας και αιτιώδους σύνδεσης είναι επαρκής για τη δημιουργία ενός υποθετικού νοήματος (βλ. Dancygier 1998: 187, Mauri & van der Auwera 2012: 397).

Αν δεχτούμε ότι τουλάχιστον κάποιες περιπτώσεις υποθετικών λόγων (οι υποθετικοί λόγοι του πεδίου του περιεχομένου) αποτελούν έναν ερμηνευτικό συνδυασμό μιας αιτιακής διαδοχής με τη μη δέσμευση του ομιλητή στη γεγονοτικότητα των περιγραφόμενων, τότε η χρήση δομών με *και* για την έκφραση υποθέσεων δεν θα πρέπει να θεωρείται παράδοξη, αλλά αναμενόμενη. Το *και* ως περιορισμός των πραγματολογικών συναγωγών μπορεί να προκαλεί και να ενισχύει την ερμηνεία χρονικής και αιτιακής διαδοχής των συνδεόμενων. Όπως στις κανονικές αφηγηματικές και αιτιακές περιπτώσεις, έτσι και στους παρατακτικούς υποθετικούς λόγους το *και* διατηρεί την ίδια λειτουργία, υποδεικνύοντας στον ακροατή τη συναγωγή ενός κοινού γνωστικού αποτελέσματος, στο οποίο τα συνδεόμενα μέρη συμμετέχουν με την ίδια συνεισφορά. Αυτό το ενιαίο γνωστικό αποτέλεσμα είναι η χρονικο-αιτιακή διαδοχή που παρατηρούμε στους παρατακτικούς υποθετικούς λόγους. Η όποια διαφορά από τις απλές χρονικο-αιτιακές διαδοχές είναι ότι στους παρατακτικούς υποθετικούς λόγους η πραγμάτωση των αναφερομένων δράσεων δεν βεβαιώνεται, αλλά παρουσιάζεται ως πιθανή ή δυνατή. Αυτό, ωστόσο, δεν αφορά το *και*, ούτε στο επίπεδο της παραγωγής των νοημάτων ούτε στο επίπεδο της γλωσσικής ανάλυσης. Στους παρατακτικούς υποθετικούς λόγους, το στοιχείο της μη γεγονοτικότητας εισάγεται από τους ρηματικούς τύπους και τα μόρια, όπως το *ας*, που εμφανίζονται στο πρώτο μέρος της σύζευξης. Σε θεωρητικό επίπεδο, η μη βεβαιωτικότητα των συνδεόμενων περιγραφών και οι συνθήκες αλήθειας της υποθετικής δήλωσης δεν αποκλείουν τη χρήση του *και*, το οποίο –σύμφωνα με την παρούσα ανάλυση– δεν έχει αληθειακή λειτουργία, αλλά καθορίζει την πραγματολογική επεξεργασία συνδεόμενων προκειμένων.

Η αναίρεση της σημασιολογικής ισότητας ανάμεσα στο *και* και τον λογικό σύνδεσμο *&*, καθώς και η παραδοχή ότι το *και* συνεισφέρει έναν περιορισμό στη συναγωγική επεξεργασία των εκφωνημάτων, μάς επιτρέπουν να εξηγήσουμε τόσο τα χαρακτηριστικά όσο και τις ερμηνευτικές δυνατότητες των παρατακτικών υποθετικών λόγων:

- (5) Παίξτε και κερδίστε πλούσια δώρα.
- (6) *Ας/να* το κάνεις και θα δεις τι θα πάθεις.

Το *και* στα (5) και (6) διατηρεί σταθερή τη συνεισφορά του, υποδεικνύοντας στον ακροατή την ύπαρξη μιας συναγωγικής μονάδας, στην οποία δύο παράλληλες προκειμένες συνεισφέρουν από κοινού και με τον ίδιο τρόπο σε ένα γνωστικό αποτέλεσμα. Λόγω εύκολα προσβάσιμων παραδοχών, στα παραπάνω εκφωνήματα το γνωστικό αποτέλεσμα είναι ένα ενιαίο χρονικο-αιτιολογικό σενάριο, στο οποίο τα μέρη που συνδέει το *και* συνεισφέρουν από ένα επεισόδιο. Στο (5) ο ακροατής αναμένεται να σχηματίσει μια αναπαράσταση, όπου τα κέρδη είναι μια θετική συνέπεια της συμμετοχής

στο παιχνίδι, ενώ στο (6) ο ακροατής αναμένεται να σχηματίσει μια αναπαράσταση, κατά την οποία το όποιο πάθος προκαλείται αιτιακά και έπεται της όποιας δράσης. Ωστόσο, τα σενάρια που εκφράζουν τα (5) και (6) δεν τοποθετούνται στο χώρο του «πραγματικού», αλλά σε έναν πιθανό και δυνατό κόσμο. Η προστακτική της πρώτης πρότασης στο (5) υποδεικνύει ότι η θετική συνέπεια ακολουθεί μια δράση που παρουσιάζεται ως δυνατή και πιθανή (βλ. Clark 1991, 1993): μπορεί να εμφανιστεί, αλλά μπορεί και όχι. Αντίστοιχα, τα χρησιμοποιούμενα μόρια και η υποτακτική στο (6) απομακρύνουν το αιτιακό σενάριο από το πεδίο της πραγματικότητας και το τοποθετούν στο πεδίο του ενδεχομένου. Μολονότι ο ομιλητής δεσμεύεται ως προς την χρονική και αιτιακή σύνδεση των αναφερομένων,¹⁰ δεν βεβαιώνει την εμφάνισή τους. Όπως συμβαίνει στους «πρωτοτυπικούς» υποθετικούς λόγους, έτσι και στα (5) και (6), η πιθανή αλλά όχι βέβαιη εμφάνιση μιας πρότασης *P* συνεπάγεται την εμφάνιση μιας απόδοσης *Q*.

Με αντίστοιχο τρόπο μπορούμε να εξηγήσουμε την εμφάνιση του *και* και την υποθετική ερμηνεία σε παρατακτικές δομές που εκφέρονται σε μέλλοντα, ενεστώτα ή παρατατικό:

(7) (Θα) το κάνεις και θα δεις τι θα πάθεις.

(8) Έτσι είναι η Μαρία. Της λες μια κουβέντα και βάζει τις φωνές.

(9) Στα χρόνια μου δεν ήταν έτσι ο στρατός. Έμενες μια μέρα αξύριστος και έτρωγες δέκα μέρες καμπάνα.

Στα (7)-(9), τα αναφερόμενα στο δεύτερο μέρος της σύζευξης ακολουθούν χρονικά και αιτιακά όσα αναφέρονται στο πρώτο. Και σε αυτές τις περιπτώσεις, ο ρόλος του *και* παραμένει σταθερός περιορίζοντας την πραγματολογική ερμηνεία προς μια συγκεκριμένη κατεύθυνση. Ωστόσο, σε αντίθεση με τα παραδείγματα (5) και (6), τα εκφωνήματα στα (7)-(9) δεν περιέχουν κάποια έκφραση που ρητά παραπέμπει στο χώρο του πιθανού και του υποθετικού. Πώς λοιπόν μπορούμε να ερμηνεύσουμε την υποθετική ερμηνεία των συγκεκριμένων περιπτώσεων; Σύμφωνα με τον Comrie (1986: 88), η υποθετικότητα δεν συνιστά μια διχοτομική διάκριση, αλλά ένα διαβαθμισμένο συνεχές: ο βαθμός υποθετικότητας μιας κατάστασης είναι αντιστρόφως ανάλογος της πιθανότητας εμφάνισης της συγκεκριμένης κατάστασης. Ακολουθώντας τον Comrie, παρατηρούμε ότι η περιγραφή στο (7) ενέχει κάποιο βαθμό υποθετικότητας, λόγω της χρήσης του μέλλοντα, ο οποίος –γνωστικά και αντικειμενικά– αναφέρεται σε δράσεις και καταστάσεις που μπορεί να είναι πιθανές, αλλά δεν είναι ούτε πραγματικές ούτε βέβαιες (βλ. Μπέλλα 2001: 99, Μόζερ 2009: 95). Έτσι, το αναφερόμενο αιτιακό σενάριο τοποθετείται εκτός πραγματικότητας, στο χώρο των προσδοκιών και του πιθανού. Αντίστοιχα, οι χρονικο-αιτιακές διαδοχές στα (8) και (9) δεν αναφέρονται σε κάποια συγκεκριμένη πραγμάτωση των περιγραφόμενων δράσεων. Ο ενεστώτας στο (8) και ο παρατατικός στο (9), σε συνδυασμό με τη χρήση του μη δεικτικού β' ενικού παραπέμπουν σε κάποιο κανόνα ή συνήθεια, σε μια αιτιακή ακολουθία που γενικά συμβαίνει ή συνέβαινε στο παρελθόν (βλ. Athanasiadou & Dirven 1996). Ο ομιλητής δεσμεύεται σε ένα σχήμα, χωρίς να δεσμεύεται σε κάποια συγκεκριμένη εμφάνιση του σχήματος (Davies 1979: 1052). Αυτή η ελάχιστη αποστασιοποίηση από τη γεγονοτικότητα είναι επαρκής για να εγείρει έναν ορισμένο βαθμό υποθετικότητας. Στα (8) και (9) γνωρίζουμε τι γενικά συμβαίνει ή τι συνέβαινε «στην περίπτωση που», όχι σε κάποια δεδομένη, συγκεκριμένη εμφάνιση αυτής της περίπτωσης.

¹⁰ Στο πλαίσιο της θεωρίας της Συνάφειας, η πραγματολογική ερμηνεία της χρονικής διαδοχής και η ερμηνεία της αιτιακής σύνδεσης αποτελούν μέρος αυτού που ρητά εκφράζεται (*what is said*) από ένα εκφώνημα με *και* (βλ. Carston 1993, 2002, Blakemore & Carston 1999, 2005).

Ένα πλεονέκτημα της προτεινόμενης ανάλυσης είναι ότι μπορεί να προβλέψει και να ερμηνεύσει γιατί κάποιοι υποθετικοί λόγοι με *αν* δεν μπορούν να εκφραστούν με αντίστοιχες δομές με *και*. Τέτοιες περιπτώσεις πραγματώνουν τα παραδείγματα (20)-(22):

- (20) Αν σου μίλησε έτσι, (τότε) είναι πολύ τσαντισμένη.
- (21) Αν σε ενδιαφέρει, αυτή είναι η Διευθύντρια του Τομέα.
- (22) Είναι λίγο εκφραστική, αν αυτή είναι η κατάλληλη λέξη.

Σύμφωνα με την Sweetser (1990), παραδείγματα όπως τα (20)-(22) εμπλέκουν διαδοχές αιτίου-αιτιατού, όπως ακριβώς και τα παραδείγματα που εξετάσαμε νωρίτερα. Ωστόσο, όπως αναγνωρίζει η Sweetser, ο όρος «αιτία» στα (20)-(22) αναφέρεται σε μια σχέση που είναι πολύ διαφορετική από αυτή που χαρακτηρίζει τα (5)-(9). Πρώτα από όλα, τα (20)-(22) δεν αφορούν σχέσεις γεγονότων. Στο (20), η πρόταση αναφέρεται σε μια προκείμενη που –κατά την Sweetser– προκαλεί το συμπέρασμα που εκφράζει η απόδοση. Στο (21) η απόδοση εκφράζει μια κατάσταση που ισχύει ανεξάρτητα από την ισχύ της πρότασης: είτε ενδιαφέρει κάποιον είτε όχι, η Διευθύντρια είναι η Διευθύντρια. Για τη Sweetser, σε περιπτώσεις όπως το (21), η υποταγμένη πρόταση θέτει έναν όρο για τη συνάφεια ή την επιτυχή επιτέλεση της γλωσσικής πράξης που επιτελεί η κύρια. Ωστόσο, όπως παρατηρούν οι Davies (1979) και Sweetser (1990), σε αυτές τις περιπτώσεις η γλωσσική πράξη επιτελείται ούτως ή άλλως και η υποταγμένη πρόταση περισσότερο λειτουργεί ως δείκτης ευγένειας. Τέλος, στο (22) ο υποθετικός λόγος συνδέει μια δήλωση με ένα σχόλιο για κάποια γλωσσική πτυχή της δήλωσης. Αν επιμείνουμε στην υπόθεση της Sweetser, θα λέγαμε πως η πρόταση σε αυτή την περίπτωση λειτουργεί ως όρος που ενεργοποιεί τη χρήση μιας συγκεκριμένης γλωσσικής έκφρασης.

Ακόμα κι αν δεχτούμε τον διασταλτικό ορισμό της έννοιας «αιτία» που προτείνει η Sweetser, τα παραδείγματα στα (20)-(22) διαφέρουν ουσιαστικά από αυτά στα (5)-(9) ως προς την πραγματολογική συνεισφορά των συνδεόμενων προτάσεων. Στους παρατακτικούς υποθετικούς λόγους τα δύο μέρη της σύζευξης συνεισφέρουν παράλληλα και με τον ίδιο τρόπο σε ένα ενιαίο γνωστικό αποτέλεσμα. Αυτό δεν συμβαίνει στους υποθετικούς λόγους που εκφράζουν τα (20)-(22). Στο (20) η πρόταση είναι συναφής ως μια προκείμενη ενός συμπεράσματος και η απόδοση ως ένα συμπέρασμα. Στο (21) η κύρια πρόταση επιτελεί μια γλωσσική πράξη και η υποθετική πρόταση μετριάξει την αμεσότητα της επιτελούμενης πράξης, υποτάσσοντάς την σε έναν όρο συνάφειας ή επιτυχίας. Στο (22) η υπόθεση συνεισφέρει ένα μεταγλωσσικό σχόλιο και η απόδοση συνεισφέρει μια περιγραφή. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις τα συνδεόμενα μέρη έχουν διαφορετικούς συναγωγικούς ρόλους και ικανοποιούν την προσδοκία της συνάφειας με διαφορετικό τρόπο. Αυτή η διαφοροποίηση δεν είναι δυνατή στις συνδέσεις με *και*. Σύμφωνα με την παρούσα ανάλυση, το *και* συνδέει προκείμενες που έχουν τον ίδιο πραγματολογικό ρόλο και συνεισφέρουν από κοινού σε ένα γνωστικό αποτέλεσμα. Πραγματολογικές ερμηνείες που παράγονται με διαφορετικό τρόπο, όπως αυτές που παρατηρούμε στα (20)-(22), μπλοκάρονται λόγω του συναγωγικού περιορισμού που επιβάλλει το *και*. Η αδυναμία απόδοσης των (20)-(22) με αντίστοιχες παρατακτικές δομές είναι θεωρητικά αναμενόμενη και ερμηνεύσιμη.

7. Συμπεράσματα

Η προσέγγιση που ακολουθήσαμε στην παρούσα ανάλυση στηρίζεται στην παραδοχή ότι ορισμένες δομές με *και* εκφράζουν υποθέσεις λόγω της ερμηνευτικής τους ομοιότητας με μια κατηγορία πρωτοτυπικών υποθετικών λόγων. Στο πλαίσιο αυτής της αντιστοιχίας, αντιμετωπίσαμε τους παρατακτικούς υποθετικούς λόγους ως μια κατηγορία χρονικο-

αιτιακών διαδοχών που αναφέρονται σε πιθανά, αλλά όχι βέβαια γεγονότα. Σε αντίθεση με τους πρωτοτυπικούς υποθετικούς λόγους, όπου το στοιχείο της υποθετικότητας σημαίνεται σαφώς από κάποιον δείκτη όπως το *αν*, στην περίπτωση των παρατακτικών υποθετικών λόγων η υποθετικότητα συνάγεται από τη μη βεβαιωτικότητα των αναφερομένων, η οποία με τη σειρά της εισάγεται από τη μορφολογία του ρήματος και τη χρήση εκφράσεων, όπως το *ας*. Η ερμηνεία της αιτιακής σύνδεσης προκύπτει πραγματολογικά μέσω μιας συναγωγής που διευκολύνεται και ενισχύεται από τη διαδικασιακή συνεισφορά του *και*, όπως ακριβώς συμβαίνει και στις απλές χρονικο-αιτιακές διαδοχές.

Αποδίδοντας το υποθετικό νόημα στην ερμηνευτική ομοιότητα των παρατακτικών υποθετικών λόγων με τις πρωτοτυπικές υποθέσεις, η παρούσα μελέτη εντάσσεται σε μια θεωρητική τάση που αντιμετωπίζει την υποθετικότητα ως σημασιολογική/ερμηνευτική κατηγορία που ενίοτε εντοπίζεται, αλλά δεν περιορίζεται, σε συγκεκριμένα συντακτικά και μορφολογικά σχήματα. Μετατοπίζοντας την υποθετικότητα από τη σημασιολογία συγκεκριμένων εκφράσεων σε γενικότερους, γνωστικούς και πραγματολογικούς παράγοντες, η προτεινόμενη ανάλυση ενσωματώνει τη διαγλωσσική παρατήρηση ότι υποθέσεις και υποθετικοί λόγοι μπορεί να εκφράζονται και από δομές που δεν φέρουν εγγενώς το στοιχείο της υποθετικότητας, όπως είναι οι παρατακτικές συνδέσεις, τα ασύνδετα σχήματα ή ακόμα και οι συνδυασμοί ερώτησης-δήλωσης. Ωστόσο, η ομοιότητα δεν θα πρέπει να συγχέεται με τη σημασιολογική ή ερμηνευτική ταυτότητα. Σε πολλές περιπτώσεις και, ιδιαίτερα, στην περίπτωση δομών *προστακτική + αποφαντική πρόταση*, οι παρατακτικοί υποθετικοί λόγοι φέρουν ένα στοιχείο κατευθυντικότητας, το οποίο γενικά απουσιάζει από τους πρωτοτυπικούς υποθετικούς λόγους με *αν*. Αυτή η έκφραση κατευθυντικότητας, διαφοροποιεί λειτουργικά τις υποθέσεις με *και*, και εξηγεί γιατί στην πραγματική γλωσσική χρήση, παρατακτικοί υποθετικοί λόγοι και πρωτοτυπικοί υποθετικοί λόγοι δεν βρίσκονται σε σχέση ελεύθερης εναλλαγής (Quirk et al. 1985: 931).

Στο σημασιολογικό επίπεδο, η προτεινόμενη ανάλυση βασίζεται στην παραδοχή ότι το *και* δεν εκφράζει κάποια αντιστοιχία με τον λογικό σύνδεσμο *&*, αλλά συνεισφέρει διαδικασιακή σημασία. Η υπόθεση της διαδικασιακής συνεισφοράς μπορεί να εξηγήσει την εμφάνιση του *και* σε μια δομή που δεν έχει τις συνθήκες αλήθειας μιας συμπλεκτικής σύζευξης, αλλά μιας υπόθεσης. Στην ανάλυση των δεδομένων, η παραδοχή ότι το *και* επιβάλλει έναν συναγωγικό περιορισμό που υποδεικνύει την ύπαρξη μιας διαδικασιακής ενότητας παράλληλων προκείμενων φαίνεται να αποδίδει τόσο τις ερμηνευτικές δυνατότητες, όσο και τους περιορισμούς που ισχύουν στους παρατακτικούς υποθετικούς λόγους. Παράλληλα, η συγκεκριμένη σημασιολογική παραδοχή μάς επιτρέπει μια οικονομική ανάλυση του φαινομένου των παρατακτικών υποθετικών λόγων, καθώς ενσωματώνει μια γενική, πραγματολογική ερμηνεία του φαινομένου των υποθέσεων σε μια ενιαία ανάλυση της συνεισφοράς του *και*. Το *αν* η συγκεκριμένη παραδοχή θα αποδειχθεί τελικά ικανή να ερμηνεύσει όλες τις χρήσεις του *και* είναι ένα ερώτημα που θα πρέπει να εξεταστεί περαιτέρω σε μελέτες που θα ενσωματώνουν το σύνολο των χρήσεων του *και* και, ιδιαίτερα, τις «επιρρηματικές» χρήσεις.

Πέρα από τα επιμέρους φαινόμενα, η παρούσα μελέτη κυρίως φιλοδοξεί να συνεισφέρει ένα μικρό παράδειγμα του ρόλου που μπορεί να έχει μια αυτόνομη θεωρία πραγματολογίας, όπως η Θεωρία της Συνάφειας, στην ανάλυση των ερμηνευτικών αλλά και σημασιολογικών φαινομένων της γλωσσικής επικοινωνίας. Σε μια σχετικά πρόσφατη συντακτική ανάλυση των ασύμμετρων ερμηνειών των δομών με *and*, η Bjoerkman αποδίδει την εξίσωση του *and* με τον λογικό σύνδεσμο *&*, καθώς και τα παρεπόμενα αναλυτικά προβλήματα, στην επίδραση των προγενέστερων πραγματολογικών μελετών και υποστηρίζει ότι φαινόμενα, όπως αυτά που εξετάσαμε στην παρούσα μελέτη, θα

πρέπει να εξετάζονται στο πλαίσιο της σύνταξης-σημασιολογίας και να μην υποβιβάζονται στο πεδίο της πραγματολογίας (2013: 407). Η θέση της Bjorkman αποδίδει την –ακόμα ισχυρή– αντίληψη ότι η πραγματολογία αποτελεί τον κάδο αχρήστων της σημασιολογίας, ο οποίος καταντά και ο ίδιος άχρηστος, όταν πλέον δεν μπορεί να χωρέσει τα απορρίμματα των υποθέσεων άλλων θεωρητικών κλάδων. Η παρούσα μελέτη μπορεί να θεωρηθεί μια ελάχιστη απόπειρα ανάδειξης της αναλυτικής συνεισφοράς που μπορεί να έχει μια πραγματολογία που δεν αποτελεί κάδο αχρήστων, αλλά μήτρα μέσα στην οποία εμφανίζονται τα φαινόμενα της γλωσσικής επικοινωνίας.

Βιβλιογραφία

- Abbott, V. & Black, J. 1986. Goal-related inferences in comprehension. In J. Galambos, R. Abelson & J. Black (eds), *Knowledge Structures*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 123-142.
- Akatsuka, N. 1985. Conditionals and epistemic scale. *Language* 61, 625-639.
- Akatsuka, N. 1986. Conditionals are discourse-bound. In E. C. Traugott, A. Meulen, J. S. Reilly & C. A. Ferguson (eds) *On Conditionals*. Cambridge University Press, 333-352.
- Ariel, M. 2010. *Defining pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Athanasidou, A. & Dirven, R. 1996. Typology of if-clauses. In E. Casad (ed.) *Cognitive Linguistics in the Redwoods*. Berlin: Mouton de Gruyter, 609-654.
- Atlas, J. & Levinson, S. 1981. It-clefts, Informativeness, and logical form. In P. Cole (ed.) *Radical Pragmatics*. New York: Academic Press, 1-61.
- Bjorkman, B. M. 2013. A syntactic answer to a pragmatic puzzle: the case of asymmetric and. In R. Folli, C. Sevdali & R. Trusswell (eds) *Syntax and Its Limits*. New York: Oxford University Press, 391-408
- Blakemore, D. 1987. *Semantic Constraints on Relevance*. Oxford: Blackwell.
- Blakemore, D. 2002. *Relevance and Linguistic Meaning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blakemore, D. & Carston, R. 1999. The pragmatics of and-conjunctions: The non-narrative cases. *UCL Working Papers in Linguistics* 11, 1-20.
- Blakemore, D. & Carston, R. 2005. The pragmatics of sentential coordination with and. *Lingua* 115(4), 569-589.
- Bolinger, D. 1977. *Meaning and Form*. London: Longman.
- Canakis, C. 1995. KAI. The Story of a Conjunction. PhD Thesis. University of Chicago.
- Carston, R. 1993. Conjunction, explanation and relevance. *Lingua* 90, 27-48.
- Carston, R. 2002. *Thoughts and Utterances: The Pragmatics of Explicit Communication*. Oxford: Blackwell.
- Clark, B. 1991. Relevance Theory and the Semantics of Non-Declaratives. PhD Thesis, University College London.
- Clark, B. 1993. Relevance and pseudo-imperatives. *Linguistics and Philosophy* 16(1), 79-121.
- Comrie, B. 1986. Conditionals: A typology. In E. C. Traugott, A. Meulen, J. S. Reilly & C. A. Ferguson (eds) *On Conditionals*. Cambridge: Cambridge University Press, 77-102.
- Culicover, P. W. & Jackendoff, R. S. 1997. Semantic subordination despite syntactic coordination, *Linguistic Inquiry* 28(2), 195-218.
- Dancygier, B. 1998. *Conditionals and Predictions. Time, Knowledge, and Causation in Conditional Constructions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dancygier, B. & Sweetser, E. 2000. Constructions with if, since and because: Causality, epistemic stance, and clause order. In E. Couper-Kuhlen & B. Kortmann (eds) *Cause, Condition, Concession, Contrast*. Berlin: Mouton de Gruyter, 111-142.
- Dancygier, B. & Sweetser, E. 2005. *Mental Spaces in Grammar. Conditional Constructions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Davies, E. E. 1979. Some restrictions on conditional imperatives. *Linguistics* 17, 1039-1054.
- Declerck, R. & Reed, S. 2001. *Conditionals. A Comprehensive Empirical Analysis*. Berlin: Walter de Gruyter.

- Elder, C. 2014. On the Forms of Conditionals and the Functions of 'if'. PhD thesis. University of Cambridge.
- Fauconnier, G. 1985. *Mental Spaces*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Fodor, J. D. 1983. *The Modularity of Mind. An Essay on Faculty Psychology*. Cambridge MA: MIT Press.
- Grice, H.P. 1989. *Studies in the Way of Words*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Haiman, J. 1983. Paratactic if-clauses. *Journal of Pragmatics* 7, 263-281.
- Haiman, J. 1986. Constraints on the form and meaning of the protasis. In E. C. Traugott, A. Meulen, J. S. Reilly & C. A. Ferguson (eds) *On Conditionals*. Cambridge: Cambridge University Press, 215-228.
- Holton, D., Mackridge, P. & Φιλιππάκη-Warburton, E. 2004. *Greek: An Essential Grammar of the Modern Language*. Routledge. [Μτφρ. Μ. Γεωργιαφέντης 2007. *Βασική γραμματική της σύγχρονης ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Πατάκης].
- Καλοκαιρινός, Α. & Καραντζόλα, Ε. 2004. Φαινόμενα παράταξης αντί υπόταξης στην πρώιμη Νέα Ελληνική: Η μαρτυρία των Κρητικών κειμένων. *Πεπραγμένα Θ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου*. Ηράκλειο: Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών, 9-24
- Karantzola, E. 1993. Description semantique de la particular AS du grec moderne: Fonctions discursives, contraintes temporelles et aspectuelles. PhD thesis. E.H.E.S.S.
- Κλαίρης Χ., Μπαμπινιώτης Γ. (σε συνεργασία με Α. Μόζερ, Αι. Μπακάκου-Ορφανού, Σ. Σκοπετέα). 2005. *Γραμματική της Νέας Ελληνικής*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- König, E. 1986. Conditionals, concessive conditionals and concessives: Areas of contrast, overlap and neutralization. In E. C. Traugott, A. Meulen, J. S. Reilly & C. A. Ferguson (eds) *On Conditionals*. Cambridge University Press, 229-246.
- Kostopoulos, Y. 2014. The Semantics and Pragmatics of *and*-utterances. PhD thesis. University of Salford.
- Levinson, S. C. 2000. *Presumptive Meanings. The Theory of Generalized Conversational Implicature*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Mackridge, P. 1985. *The Modern Greek Language. A descriptive analysis of Standard Modern Greek*. Oxford: Oxford University Press.
- Mauri, C. & Sanso, A. 2009. Irrealis and clause linkage. Paper presented at the 8th Biennial Meeting of the Association of Linguistic Typology, Berkeley, 23-26 July 2009.
- Mauri C. & van der Auwera, J. 2012. Connectives. In K. Allan & K. M. Jaszczolt (eds) *The Cambridge Handbook of Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press, 377-401.
- Michotte, A. 1963. *The Perception of Causality*. Andover: Methuen.
- Mirambel, A. 1988. [1978]. *Η νέα ελληνική γλώσσα. Περιγραφή και ανάλυση*. (Μτφ. Στ. Καρατζάς). Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μανώλη Τριανταφυλλίδη.
- Μόζερ, Α. 2009. *Αποψη και χρόνος στην ιστορία της Ελληνικής* [β' έκδοση]. Αθήνα: Παρουσία 77.
- Μοσχονάς, Σ. 1990. Τα ενεστώτα Α: Ο άχρονος χρόνος. *Γλωσσολογία/Glossologia* 9-10, 151-182.
- Μπέλλα, Σ. 2001. Η δείξη στη Νέα Ελληνική. Διδακτορική διατριβή. Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Νικηφορίδου, Κ. 1992. Υποθετικό ας, γραμματική πολυσημία και γραμματικοποίηση. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 12, 339-356.
- Nikiforidou, V. 1990. Conditional and concessive clauses in Modern Greek: A syntactic and semantic description. PhD thesis. University of California, Berkeley.
- Nikiforidou, K. 1996. Modern Greek as: A case study in grammaticalization and grammatical polysemy. *Studies in Language* 20(3), 599-632.
- Νικηφορίδου, Κ. & Ράπτης, Κ. 1999. Από την κατευθυντικότητα στην υποθετικότητα: Σενάρια συμμόρφωσης και προσλεκτική σύνδεση. Στο *Ελληνική Γλωσσολογία '97: Πρακτικά του Γ' Διεθνούς Γλωσσολογικού Συνεδρίου για την Ελληνική Γλώσσα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 196-204.
- Πετρούνιας, Ε. 1984/1993. *Νεοελληνική Γραμματική και συγκριτική ανάλυση, Μέρος Α: Θεωρία*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

- Posner, R. 1980. Semantics and pragmatics of sentence connectives and natural language. In J. Searle, F. Keifer & M. Bierwisch (eds) *Speech Act Theory and Pragmatics*. Reidel, Dordrecht, 168-203.
- Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G. & Svartvik, J. 1985. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London: Longman.
- Russell, B. 2007. Imperatives in conditional conjunction. *Natural Language Semantics* 15, 131-166.
- Schmerling, S. F. 1975. Asymmetric conjunction and rules of conversation. In P. Cole & J. L. Morgan (eds) *Syntax and Semantics 3: Speech Acts*. New York: Academic Press, 211-232.
- Smith, N. V. & Smith, A. 1988. A relevance-theoretic account of conditionals. In L. Hyman & C. Li (eds) *Language, Speech and Mind: Studies in Honor of Victoria A. Fromkin*. London: Routledge, 322-352.
- Sperber, D. & Wilson, D. 1986. *Relevance. Communication and Cognition*. Oxford: Blackwell. [Second edition 1995].
- Sweetser, E. 1990. *From Etymology to Pragmatics. Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Τζάρτζανος, Α. 1946/1996. *Νεοελληνική σύνταξις (της κοινής δημοτικής)*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Traugott, E. C. 1985. Conditional markers. In J. Haiman (ed.) *Iconicity in Syntax*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, 289-307.
- Traugott, E. C. 1986. On the origins of 'and' and 'but' connectives in English. *Studies in Language* 10, 137-150.
- Trenkner, S. 1960. *Le style KAI dans le récit Attique oral*. Assen: Van Gorcum.
- Τσαγγαλίδης, Α. 2012. Υποθετικοί λόγοι στη νέα ελληνική. Στο Μ. Τζεβελέκου, Α. Τσαγγαλίδης & Α. Ψάλτου-Τζόισι *Το χρονικό σύστημα της νέας ελληνικής: Μελέτες από τη σκοπιά της ελληνικής ως ξένης γλώσσας*. Αθήνα: Πατάκης, 125-276.
- Tsiplakou, S. 2005. The Greek connective ke: towards a unitary radical pragmatic account. *Proceedings of the 28th Annual Penn Linguistics Colloquium*. Philadelphia: University of Pennsylvania, 293-304.
- Txurruka, I. G. 2003. The natural language conjunction and. *Linguistics and Philosophy* 26, 255-285.
- van der Auwera, J. 1986. Conditionals and speech-acts. In E. C. Traugott, A. Meulen, J. S. Reilly & C. A. Ferguson (eds) *On Conditionals*. Cambridge University Press.
- Wilson, D. & Sperber, D. 1993. Linguistic form and relevance. *Lingua* 90, 1-25.
- Wilson, D. & Sperber, D. 2004. Relevance theory. In L. Horn & G. Ward (eds) *Handbook of Pragmatics*. Oxford: Blackwell, 607-632.